Albert Camus

Străinul

Partea întâi.

I.

Astăzi a murit mama. Sau poate ieri, nu ştiu. Am primit o telegramă de la azil: „Mama decedată. Înmormântarea mâine. Sincere condoleanțe.” Asta nu înseamnă nimic. Poate că a fost ieri.

Azilul de bătrâni e la Marengo, la optzeci de kilometri de Alger. Voi lua autobuzul la ora două şi voi sosi în cursul după-amiezii. Astfel, voi putea sta de priveghi şi mă voi întoarce mâine seară. I-am cerut patronului meu două zile de concediu şi nu putea să mă refuze având o asemenea scuză. Dar nu părea încântat. I-am spus: „N-am nici o vină”. Nu mi-a răspuns. Atunci m-am gândit că n-ar fi trebuit să-i spun asta. În fond, n-aveam de ce să mă scuz. Mai degrabă el ar fi trebuit să-mi prezinte condoleanțe. Dar mi le va prezenta, fără îndoială, poimâine, când mă va vedea în doliu. Deocamdată e ca şi cum mama n-ar fi murit. După înmormântare, dimpotrivă, va fi un lucru încheiat şi totul va fi căpătat o înfățişare oficială.

Am luat autobuzul la ora două. Era foarte cald. Am mâncat la restaurant, la Céleste, ca de obicei. Toți erau foarte trişti din cauza mea şi Céleste mi-a spus: „Avem numai o mamă”. Când am plecat, m-au condus până la uşă. Eram cam zăpăcit pentru că a trebuit să urc până la Emmanuel să împrumut o cravată neagră şi o panglică

Albert Camus

Străinul

Partea întâi.

I.

Astăzi a murit mama. Sau poate ieri, nu ştiu. Am primit o telegramă de la azil: „Mama decedată. Înmormântarea mâine. Sincere condoleanţe.” Asta nu înseamnă nimic. Poate că a fost ieri.

Azilul de bătrâni e la Marengo, la optzeci de kilometri de Alger. Voi lua autobuzul la ora două şi voi sosi în cursul după-amiezii. Astfel, voi putea sta de priveghi şi mă voi întoarce mâine seară. I-am cerut patronului meu două zile de concediu şi nu putea să mă refuze având o asemenea scuză. Dar nu părea încântat. I-am spus: „N-am nici o vină”. Nu mi-a răspuns. Atunci m-am gândit că n-ar fi trebuit să-i spun asta. În fond, n-aveam de ce să mă scuz. Mai degrabă el ar fi trebuit să-mi prezinte condoleanţe. Dar mi le va prezenta, fără îndoială, poimâine, când mă va vedea în doliu. Deocamdată e ca şi cum mama n-ar fi murit. După înmormântare, dimpotrivă, va fi un lucru încheiat şi totul va fi căpătat o înfăţişare oficială.

Am luat autobuzul la ora două. Era foarte cald. Am mâncat la restaurant, la Céleste, ca de obicei. Toţi erau foarte trişti din cauza mea şi Céleste mi-a spus: „Avem numai o mamă”. Când am plecat, m-au condus până la uşă. Eram cam zăpăcit pentru că a trebuit să urc până la Emmanuel să împrumut o cravată neagră şi o panglică de pus la mânecă. Lui i-a murit un unchi, acum câteva luni.

Am fugit ca să nu pierd autobuzul. Fără îndoială graba, goana, toate acestea, la care s-au adăugat zdruncinăturile, mirosul de benzină, reverberaţia drumului şi a cerului, m-au făcut să aţipesc. Am dormit aproape tot drumul. Şi, când m-am trezit, eram înghesuit lângă un soldat care mi-a zâmbit şi care m-a întrebat dacă vin de departe. Am spus „da”, ca să închei discuţia.

Azilul e la doi kilometri de sat. Am făcut drumul pe jos. Am vrut s-o văd pe mama imediat, dar portarul mi-a spus că trebuie să mă duc la director. Cum era ocupat, am aşteptat puţin. Portarul a vorbit tot timpul cât am aşteptat şi, în sfârşit, am ajuns la director: m-a primit în biroul lui. E un bătrânel firav, decorat cu Legiunea de Onoare. S-a uitat la mine cu ochii lui de un albastru deschis. Apoi mi-a strâns mâna pe care a ţinut-o atât de mult în mâna lui, încât nu prea ştiam cum să mi-o retrag. A consultat un dosar şi mi-a spus: „Doamna Meursault a intrat aici acum trei ani. Dumneata erai singurul ei sprijin.” Am crezut că-mi reproşează ceva şi am început să-i explic. Dar el m-a întrerupt: „N-ai de ce să te justifici, dragul meu. Am citit dosarul mamei dumitale. Nu aveai cu ce s-o întreţii. Ea avea nevoie de o îngrijitoare. Salariile voastre sunt mici. Şi, la urma urmelor, era mai fericită aici.” Am spus: „Da, domnule director”. El a adăugat: „Ştii, avea prieteni, oameni de vârsta ei. Putea să le împărtăşească preocupări care sunt din alte vremuri. Eşti tânăr şi ei i-ar fâ fost urât cu dumneata.”

Aşa era. Când era acasă, mama îşi petrecea vremea urmărindu-mă în tăcere cu privirea. În primele zile când a venit la azil, plângea des. Dar asta din pricina obişnuinţei. După câteva luni, ar fi plâns dacă ai fi luat-o de la azil. Tot din pricina obişnuinţei. Puţin şi din această cauză, în ultimul an aproape că nu m-am mai dus să o văd. Dar şi fiindcă asta îmi lua toată duminica – fără să mai pun la socoteală efortul de a merge până la autobuz, de a lua bilet şi de a face două ceasuri pe drum.

Directorul mi-a vorbit mult. Dar eu aproape că nu-l ascultam. Apoi mi-a spus: „Presupun că vrei s-o vezi pe mama dumitale”. M-am ridicat fără să spun nimic şi el a luat-o înainte spre uşă. Pe scară mi-a explicat: „Am transportat-o la mica noastră morgă. Ca să nu-i tulburăm pe ceilalţi. Ori de câte ori un pensionar de-al nostru moare, ceilalţi sunt nervoşi timp de două, trei zile. Şi asta îngreunează serviciul”. Am trecut printr-o curte în care sporovăiau în grupuri o mulţime de bătrâni. Când treceam noi, tăceau. Iar în spatele nostru discuţiile începeau din nou. Ai fi zis o pălăvrăgeală indistinctă, de papagali. La intrarea unei clădiri micuţe, directorul s-a despărţit de mine: „Te las, domnule Meursault. Stau la dispoziţia dumitale, în biroul meu. În principiu, înmormântarea este fixată pentru ora zece dimineaţa. Ne-am gândit că astfel o vei putea priveghea pe dispărută. Numai un cuvânt: mama dumitale şi-a exprimat, pare-se, deseori faţă de tovarăşii ei dorinţa de a i se face înmormântare religioasă. M-am îngrijit de cele necesare. Dar voiam să te pun la curent”. I-am mulţumit. Cât trăise, măicuţa, fără să fie necredincioasă, nu se gândise niciodată la religie.

Am intrat. Era o sală foarte luminoasă, văruită, cu plafon de sticlă. Drept mobile, scaune şi capre în formă de X. Pe două din ele era aşezat, în mijlocul sălii, un sicriu alb cu capacul pus. Se vedeau numai şuruburile încă nestrânse, sclipind pe scândurile vopsite cu coajă de nucă. Lângă sicriu stătea o infirmieră arabă în halat alb, legată la cap cu o basma colorată.

În clipa aceea, portarul a apărut în spatele meu. Alergase pesemne. S-a cam bâlbâit: „Am acoperit-o, dar trebuie să deşurubez capacul ca s-o puteţi vedea”. Se apropia de sicriu când l-am oprit. Mi-a spus: „Nu vreţi?” Am răspuns: „Nu!” El s-a oprit şi eu mă simţeam prost pentru că îmi dădeam seama că n-ar fi trebuit să spun asta. După un timp, s-a uitat la mine şi m-a întrebat: „De ce?”, dar fără reproş, ca şi cum ar fi vrut numai să ştie pricina. Am spus:

„Nu ştiu”. Atunci, muşcându-şi mustaţa albă, a declarat fără să mă privească: „Înţeleg”. Avea ochi frumoşi, de un albastru deschis şi o faţă cam roşie. Mi-a dat un scaun şi s-a aşezat şi el ceva mai îndărăt. Femeia care stătea de veghe s-a ridicat în picioare şi s-a îndreptat spre ieşire. Atunci portarul mi-a spus: „Are un şancru”. Cum nu înţelegeam, m-am uitat la infirmieră şi am văzut că avea sub ochi o legătură care-i înconjura capul. În dreptul nasului, legătura era plată. Nu se vedea decât albeaţa bandajului pe obrazul ei.

După ce a ieşit, portarul a spus: „O să vă las singur”. Nu ştiu ce gest am făcut eu, dar el a rămas în picioare, înapoia mea. Această prezenţă în spatele meu mă stingherea. Camera era scăldată într-o frumoasă lumină de asfinţit. Şi simţeam că mi se face somn. I-am spus portarului, fără să mă întorc spre el: „De mult eşti aici?” A răspuns imediat: „Cinci ani” – ca şi cum s-ar fi aşteptat dintotdeauna la întrebarea mea.

Pe urmă a pălăvrăgit mult. Ar fi fost foarte mirat dacă i s-ar fi spus că va sfârşi ca portar la azilul din Marengo. Avea şaizeci şi patru de ani şi era parizian. În clipa aceea l-am întrerupt: „A, nu eşti de-aici?” Apoi mi-am amintit că, înainte de a mă duce la director, îmi vorbise de mama. Îmi spusese că trebuie să o înmormântăm foarte repede, deoarece la şes e cald, mai ales în această regiune. Atunci îmi spusese că trăise la Paris şi că îi venea greu să-l uite. La Paris, se stă cu mortul trei, patru zile uneori. Aici nu ai timp, nici n-ai apucat să te obişnuieşti bine cu gândul că a murit, că şi trebuie să alergi după dric. Nevastă-sa îi spusese atunci: „Taci din gură, astea nu sunt lucruri pe care să le spui domnului”. Bătrânul roşise şi-şi ceruse scuze. Intervenisem spunând: „Ba nu. Ba nu.” Mi se părea adevărat şi interesant ceea ce spunea el.

În mica sală mortuară, mi-a povestit că intrase la azil din sărăcie. Cum se simţea în putere, s-a oferit să facă această slujbă de portar. I-am atras atenţia că în definitiv era şi el

un pensionar. Mi-a spus că nu. Mă izbise mai dinainte felul lui de a spune: „ei”, „ceilalţi” şi mai rar „bătrânii”, vorbind despre pensionari, dintre care unii nu erau mai în vârstă ca el. Dar, fireşte, nu era acelaşi lucru. El era portar şi, într-o oarecare măsură, avea drepturi asupra lor.

Infirmiera a intrat în acel moment. Se lăsase dintr-o dată seara. Întunericul se întinsese brusc deasupra geamlâcului. Portarul a învârtit comutatorul şi eu am fost orbit de strălucirea neaşteptată a luminii. El m-a poftit să merg în sala de mese la cină. Dar nu-mi era foame. Mi-a propus atunci să-mi aducă o ceaşcă de cafea cu lapte. Cum mie îmi place foarte mult cafeaua cu lapte, am acceptat şi el s-a întors puţin după aceea cu o tavă. Am băut. Am simţit atunci nevoia să fumez. Dar am ezitat pentru că nu ştiam dacă pot s-o fac de faţă cu mama. M-am gândit, n-avea nici o importanţă. Am oferit portarului o ţigară şi am fumat amândoi.

La un moment dat, el mi-a spus: „Ştiţi, prietenii doamnei, mama dumneavoastră, vor veni s-o vegheze şi ei. Aşa e obiceiul. Trebuie să mă duc s-aduc scaune şi cafea neagră.” L-am întrebat dacă puteam să sting una din lămpi. Strălucirea luminii pe pereţii albi mă obosea. El mi-a spus că nu e posibil. Instalaţia era astfel făcută: ori toate, ori niciuna. N-am mai luat seama la el. A ieşit, s-a întors, a aşezat scaunele. Pe unul din ele a îngrămădit nişte ceşti în jurul unui ibric. Apoi s-a aşezat în faţa mea, dincolo de măsuţă. Infirmiera şedea şi ea în fundul sălii, cu spatele. Nu vedeam ce face. Dar, după mişcarea braţelor, puteam să cred că tricotează. Era o vreme călduţă, cafeaua mă încălzise şi prin uşa deschisă pătrundea o mireasmă de noapte şi de flori. Cred că am aţipit puţin.

Un foşnet m-a trezit. Fiindcă închisesem ochii, albeaţa camerei mi s-a părut şi mai orbitoare. În faţa mea nu se vedea nici o umbra şi fiecare obiect, fiecare unghi, toate curbele se desenau cu o puritate de care te dureau ochii. Atunci au intrat în cameră prietenii mamei. Erau în total

vreo zece şi se strecurau tăcuţi prin această lumină orbitoare. S-au aşezat fără ca vreun scaun să scârţâie. Îi vedeam aşa cum nu văzusem niciodată pe nimeni şi nici un amănunt de pe feţele lor sau de pe veşmintele lor nu-mi scăpa. Totuşi, nu-i auzeam şi-mi venea greu să cred în realitatea lor. Aproape toate femeile purtau şorţ şi cordonul cu care-şi încingeau talia le scotea şi mai bine în relief pântecele bombat. Până atunci nu băgasem niciodată de seamă ce pântecoase pot fi femeile bătrâne. Bărbaţii erau aproape toţi foarte slabi şi purtau bastoane. Mă mira că nu vedeam pe obrazul lor ochii, ci numai o luminiţă lipsită de strălucire în mijlocul unui cuib de riduri. Când s-au aşezat, cei mai mulţi dintre ei m-au privit şi au dat din cap stingheriţi; buzele lor fiind în întregime devorate de gura fără dinţi, n-am putut să-mi dau seama dacă mă salutau sau dacă era vorba de un tic. Cred mai degrabă că mă salutau. În acel moment, am observat că erau cu toţii aşezaţi în faţa mea, clătinând din cap, în jurul portarului. Am avut o clipă impresia ridicolă că veniseră să mă judece.

Puţin după aceea, una dintre femei a început să plângă. Şedea în rândul al doilea, îndărătul unei tovarăşe de-a ei şi n-o vedeam prea bine. Plângea cu sughiţuri mici, la intervale regulate; mi se părea că n-are să se mai oprească niciodată. Ceilalţi parcă n-o auzeau. Se pleoştiseră, posomorâţi şi tăcuţi. Se uitau la coşciug sau la bastonul lor sau la orice altceva, dar nu se uitau decât la acel lucru. Femeia plângea mereu. Eram foarte mirat pentru că nu o cunoşteam. Aş fi vrut să n-o mai aud. Totuşi, nu îndrăzneam să-i spun să tacă. Portarul s-a aplecat spre ea, i-a vorbit, dar ea a scuturat capul, a îndrugat ceva şi a continuat să plângă cu aceeaşi ritmicitate. Portarul a venit atunci spre mine. S-a aşezat alături. După un răstimp destul de lung, m-a informat, fară să mă privească: „Era foarte bună prietenă cu doamna, mama dumneavoastră. Zice că era singura ei prietenă aici şi că acum nu mai are pe nimeni.”

Am stat aşa vreme îndelungată. Suspinele şi gemetele femeii se auzeau mai rar. Smiorcăia mult. A încetat în cele din urmă. Nu-mi mai era somn, dar eram obosit şi mă dureau şalele. Acum, tăcerea tuturor acestor oameni îmi făcea rău. Auzeam numai din când în când un zgomot ciudat şi nu puteam înţelege ce anume este. Cu timpul, am reuşit să pricep că dintre bătrâni câţiva îşi sugeau interiorul obrajilor, făcând astfel să se audă aceste plescăituri bizare. Ei nici nu-şi dădeau seama, atât erau de cufundaţi în gândurile lor. Aveam chiar impresia că această moartă, întinsă în mijlocul lor, nu însemna nimic pentru ei. Acum însă cred că era o impresie falsă.

Am băut cu toţii cafea, serviţi de portar. Pe urmă, nu mai ştiu. Noaptea a trecut. Îmi aduc aminte că, la un moment dat, am deschis ochii şi am văzut că bătrânii dormeau ghemuiţi, afară de unul singur care, cu bărbia sprijinită de mâinile încleştate pe baston, mă privea ţintă, ca şi cum n-ar fi aşteptat decât să mă trezesc. Apoi am adormit iarăşi. M-am trezit pentru că mă dureau din ce în ce mai tare şalele. Lumina zilei se strecura prin plafonul de sticlă. Puţin după aceea, un bătrân s-a trezit şi a tuşit îndelung. Scuipa într-o batistă mare cu pătrăţele şi de fiecare dată aveai impresia că se rupe ceva din el. I-a trezit pe ceilalţi şi portarul le-a spus că trebuie să plece. S-au ridicat în picioare. Acest priveghi incomod le făcuse chipurile pământii. La ieşire, spre marea mea mirare, mi-au strâns cu toţii mâna, ca şi cum această noapte în care nu schimbasem nici un cuvânt sporise intimitatea dintre noi.

Eram obosit. Portarul m-a dus la el şi am putut să mă spăl şi să mă dichisesc puţin. Am băut iar o cafea cu lapte, care era foarte bună. Când am ieşit, se făcuse ziuă de-a binelea. Deasupra dealurilor care despart satul Marengo de mare, cerul se înroşise foarte tare. Iar vântul care trecea pe deasupra colinelor aducea aici un miros de sare. Începea o zi frumoasă. Trecuse vreme îndelungată de când nu mai

fusesem la ţară şi simţeam ce mult mi-ar fi plăcut să mă plimb dacă n-ar fi fost mama.

Dar am aşteptat în curte, sub un platan. Respiram mirosul pământului umed şi nu-mi mai era somn. M-am gândit la colegii mei de birou, la această oră se sculau ca să meargă la lucru: pentru mine, ăsta era întotdeauna momentul cel mai greu. M-am mai gândit puţin la aceste lucruri, dar atenţia mi-a fost atrasă de un clopot care răsuna în interiorul clădirilor. S-a iscat o forfotă îndărătul ferestrelor, apoi totul s-a liniştit. Soarele se înălţase ceva mai sus pe cer: începea să-mi încălzească picioarele. Portarul a traversat curtea şi mi-a spus că mă cheamă directorul. M-am dus în biroul lui. M-a pus să semnez o serie de hârtii. Am văzut că purta haină neagră cu pantaloni în dungi. A pus mâna pe telefon şi mi-a spus: „Au sosit cioclii adineaori. Am să le spun să închidă coşciugul. Înainte de asta, vrei s-o vezi pentru ultima oară pe mama dumitale?” Am răspuns că nu. El a poruncit în telefon, coborând vocea: „Figeac, spune oamenilor tăi că pot să-i dea drumul”.

Pe urmă mi-a spus că va asista la înmormântare şi eu i-am mulţumit. S-a aşezat în spatele biroului, şi-a încrucişat picioarele scurte. M-a prevenit că nu vom fi decât noi doi, împreună cu infirmiera de serviciu. În principiu, pensionarii nu trebuia să asiste la înmormântări. El le dădea voie să stea de priveghi numai: „E o chestiune de omenie”, a spus. Dar în cazul de faţă a permis unui vechi prieten al mamei să urmeze convoiul: „Thomas Pérez”. Aici directorul a zâmbit. Mi-a spus: „Înţelegi, e un sentiment cam pueril. Dar el şi cu mama dumitale erau tot timpul împreună. La azil, lumea îi tachina, i se spunea lui Pérez: «E logodnica dumitale!». El râdea. Le făcea plăcere. Şi adevărul e că moartea doamnei Meursault l-a îndurerat foarte mult. Dar, după sfatul medicului curant, i-am interzis priveghiul de ieri.”

Am rămas tăcuţi destul de multă vreme. Directorul s-a ridicat şi s-a uitat pe fereastra biroului. La un moment dat a spus: „Uite, a sosit şi preotul din Marengo. A venit mai

devreme.” M-a prevenit că ne vor trebui cel puţin trei sferturi de ceas ca să ajungem la biserica ce se găsea chiar în sat. Am coborât. În faţa clădirii se afla preotul cu doi copii care-l ajută în timpul slujbei. Unul dintre aceştia ţinea o cădelniţă şi preotul se apleca spre el să potrivească lungimea lanţului de argint. Când am sosit noi, preotul s-a ridicat. Mi-a zis „fiule” şi mi-a adresat câteva cuvinte. A intrat înăuntru, eu l-am urmat.

Am observat imediat că şuruburile coşciugului erau strânse şi că în încăpere se aflau patru oameni negri. L-am auzit în acelaşi timp pe director spunându-le că dricul aşteaptă în drum şi pe preot începând rugăciunile. Din acest moment, totul a mers foarte repede. Oamenii s-au apropiat de sicriu cu un prapur. Preotul, ajutoarele lui, directorul şi cu mine am ieşit cu toţii afară. În faţa uşii am găsit o doamnă pe care nu o cunoşteam: „Domnul Meursault”, a spus directorul. N-am auzit numele acelei doamne, am înţeles numai că era infirmiera de serviciu. A dat din cap fără un zâmbet pe faţa ei osoasă şi prelungă. Apoi ne-am retras cu toţii de o parte ca să facem loc să treacă mortul. Am luat-o în urma celor ce purtau sicriul şi am ieşit din azil. În faţa porţii aştepta dricul. Lăcuit, lunguieţ şi lucitor, te făcea să te gândeşti la un penar. Alături stătea maestrul de ceremonie, un omuleţ îmbrăcat ridicol şi un bătrân care-şi luase un aer de circumstanţă. Am înţeles că era domnul Pérez. Purta o pălărie de fetru moale, cu calota rotundă şi boruri largi (a scos-o când sicriul a ieşit pe poartă), un costum ai cărui pantaloni îi cădeau armonică peste pantofi şi o cravată de stofă neagră, prea mică pentru cămaşa cu guler mare alb. Buzele îi tremurau dedesubtul unui nas împănat cu puncte negre. Prin părul alb destul de moale ieşeau la iveală nişte urechi ciudate, blegi şi cu marginile crestate, a căror culoare de un roşu aprins, contrastând cu obrazul palid, mă izbi. Maestrul de ceremonie ne indică locurile. Preotul mergea înainte, apoi dricul. Împrejurul dricului, cei patru oameni.

În urmă, directorul, eu şi, încheind convoiul, infirmiera de serviciu şi domnul Pérez.

Soarele se urcase sus pe cer. Începea să apese deasupra pământului şi dogoarea lui creştea cu repeziciune. Nu ştiu de ce am aşteptat destul de mult înainte de a porni. Îmi era cald în hainele mele de culoare închisă. Bătrânelul, care-şi pusese pălăria, a scos-o din nou. Mă întorsesem către el şi-l priveam când directorul mi-a vorbit despre el. Mi-a spus că adesea mama mea şi domnul Pérez mergeau să se plimbe seara prin sat, întovărăşiţi de o infirmieră. Eu priveam câmpia din jurul meu. Văzând şirurile de chiparoşi care urcau pe dealuri până aproape de cer, pământul acesta roşu şi verde, casele acestea rare şi bine conturate, o înţelegeam pe mama. În acest ţinut seara trebuia să semene cu un răgaz melancolic. Astăzi însă, soarele copleşitor, care făcea să tresară peisajul, îi dădea un aspect inuman şi deprimant.

Am pornit. În acel moment am băgat de seamă că Pérez şchiopăta puţin. Dricul îşi sporea încet-încet viteza şi bătrânul rămânea în urmă. Unul dintre oamenii care înconjurau dricul rămăsese şi el în urmă şi mergea acum în rând cu mine. Eram surprins de repeziciunea cu care soarele se înălţa pe cer. Am observat că de mult câmpia zumzăia de cântecul insectelor şi trosnetul ierburilor. Sudoarea îmi curgea pe obraji. Cum n-aveam pălărie, îmi făceam vânt cu batista. Cioclul mi-a spus atunci ceva ce n-am auzit. În acelaşi timp, îşi ştergea şi el craniul cu o batistă pe care o ţinea în mâna stângă, cu dreapta ridicând puţin marginea şepcii. I-am spus: „Poftim?” El a repetat, arătându-mi cerul: „Frige”. I-am spus iar: „Da”. „Era bătrână?” Am răspuns: „Aşa şi aşa”, pentru că nu ştiam cifra exactă. Pe urmă a tăcut. Am întors capul şi l-am văzut pe bătrânul Pérez la vreo cincizeci de metri în urma noastră. Se grăbea legănându-şi pălăria în mâna care atârna fără vlagă. M-am uitat şi la director. Mergea plin de

demnitate, fără un gest de prisos. Câteva picături de sudoare îi îmbroboneau fruntea, dar nu le ştergea.

Mi se părea că acum convoiul merge ceva mai repede, împrejurul meu se întindea mereu aceeaşi câmpie luminoasă, suprasaturată de soare. Strălucirea cerului era de nesuportat. La un moment dat, am trecut peste o porţiune a drumului care fusese recent refăcută. Soarele topise smoala. Picioarele se afundau în ea şi lăsau deschisă pulpa ei lucioasă. Deasupra dricului, pălăria vizitiului, de piele fiartă, părea plămădită din acest noroi negru. Mă simţeam oarecum pierdut între cerul albastru şi alb şi monotonia acestor culori, negrul cleios al smoalei desfundate, negrul posomorit al hainelor, negrul lăcuit al dricului. Toate acestea, soarele, mirosul de piele şi de balegă al dricului, acela de lac şi de tămâie, oboseala unei nopţi de nesomn îmi tulburau privirea şi ideile. Am mai întors o dată capul: Pérez mi s-a părut foarte departe, pierdut într-un val de căldură, apoi nu l-am mai zărit. L-am căutat cu privirea şi am văzut că lăsase drumul şi o luase peste câmp. Am mai constatat că în faţa mea drumul făcea o cotitură. Am înţeles că Pérez, care cunoştea locurile, tăia în linie dreaptă, ca să ne ajungă din urmă. La cotitură ne ajunsese. Apoi l-am pierdut. A luat-o iar peste câmp şi asta de câteva ori la rând. Cât despre mine, eu simţeam cum îmi zvâcnesc tâmplele.

Totul s-a petrecut pe urmă cu atâta grabă, siguranţă şi firesc, încât nu-mi amintesc nimic. Un lucru numai: în capul satului, infirmiera de serviciu mi-a vorbit. Avea o voce ciudată, care nu se potrivea cu faţa ei, o voce melodioasă şi tremurătoare. Mi-a spus: „Dacă mergem încet riscăm să facem insolaţie. Dacă mergem prea repede, transpirăm şi în biserică răcim.” Avea dreptate. Nu era nici o ieşire. Am mai păstrat câteva amintiri din această zi: de exemplu, figura lui Pérez când, pentru ultima oară, ne-a ajuns din urmă aproape de sat. Lacrimi grele de enervare şi durere îi curgeau pe obraji. Dar din pricina ridurilor nu se scurgeau.

Se răspândeau, se întâlneau şi stârneau un luciu apos pe această faţă descompusă. Au mai fost biserica şi ţăranii pe marginea drumului, muşcatele roşii pe mormintele din cimitir, leşinul lui Pérez (ai fi zis, o paiaţă dezmembrată), pământul de culoarea sângelui care se aşezase pe sicriul mamei, pulpa albă a rădăcinilor care se prinseseră de el, din nou lume, glasuri, satul, aşteptarea în faţa unei cafenele, neîntreruptul zumzet al motorului şi bucuria mea când autobuzul a pătruns în cuibul de lumini al Algerului şi când m-am gândit că aveam să mă culc şi să dorm douăsprezece ore în şir.

II.

Trezindu-mă, am înţeles de ce patronul meu n-a fost încântat când i-am cerut cele două zile libere: astăzi e sâmbătă. Ca să zic aşa, uitasem, dar, trezindu-mă, mi-a venit această idee. Patronul meu, firește, s-a gândit că eu voi avea astfel cu duminica patru zile de vacanţă şi asta nu putea să-i facă plăcere. Dar, pe de o parte, nu e vina mea dacă mama a fost înmormântată ieri în loc de azi şi, pe de altă parte, oricum aş fi avut sâmbăta şi duminica libere. Bineînţeles, asta nu mă împiedica totuşi să-l înţeleg pe patronul meu.

Mi-a venit greu să mă scol, pentru că eram obosit după ziua de ieri. În timp ce mă bărbieream, m-am întrebat ce aveam să fac şi m-am hotărât să mă duc să mă scald. Am luat tramvaiul ca să merg la stabilimentul de băi din port. Acolo m-am aruncat în apa golfuleţului. Era o mulţime de tineret. M-am întâlnit în apă cu Maria Cardona, o fostă dactilografă de la mine de la birou, care îmi plăcuse cândva. Şi eu ei, cred. Dar ea a plecat îndată după aceea şi n-am avut timp destul. Am ajutat-o să se urce pe o baliză şi, în această mişcare, i-am atins sânii. Eu mai eram în apă când ea se şi instalase cu burta pe baliză. A întors capul spre mine. Părul îi căzuse în ochi şi râdea. M-am căţărat lângă ea pe baliză. Era plăcut şi, ca în glumă, mi-am lăsat capul pe spate şi l-am sprijinit de pântecele ei. Ea n-a protestat şi eu

am rămas aşa. Aveam în ochi tot cerul şi era albastru şi auriu. Sub ceafă simţeam pântecele Mariei respirând uşurel. Am stat mult pe baliză, aproape adormiţi. Când soarele a devenit prea tare, ea s-a aruncat în apă, iar eu după ea. Am prins-o, i-am încolăcit mijlocul cu braţul şi am înotat împreună. Râdea tot timpul. Pe mal, în timp ce ne uscam, mi-a spus: „Sunt mai bronzată ca dumneata”. Am întrebat-o dacă voia să vină în seara aceea la cinematograf. A râs iar şi mi-a spus că avea chef să vadă un film cu Fernandel. Când ne-am îmbrăcat a fost foarte mirată văzându-mă cu cravată neagră şi m-a întrebat dacă sunt în doliu. I-am spus că murise mama. Cum ea voia să ştie când, i-am răspuns: „Ieri”. A tresărit, dar n-a zis nimic. Mi-a venit să-i spun că nu e vina mea, dar m-am oprit pentru că m-am gândit că la fel îi spusesem şi patronului meu. Asta nu însemna nimic. Oricum, întotdeauna eşti puţin vinovat.

Seara, Maria uitase totul. Filmul avea haz pe alocuri, dar, în rest, era cu adevărat stupid. Ea îşi lipise piciorul de al meu. Îi mângâiam sânii. Spre sfârşitul spectacolului am sărutat-o, dar incomod. După cinematograf, a venit la mine.

Când m-am trezit, Maria plecase. Îmi explicase că trebuie să se ducă la mătuşa ei. M-am gândit că e duminică şi asta m-a plictisit: nu-mi place duminica. Atunci m-am întors pe partea cealaltă în pat, am căutat în pernă mirosul sărat pe care părul Mariei îl lăsase şi am dormit până la zece. Am fumat apoi, stând tot culcat, până la prânz. Nu voiam să mănânc la Céleste, ca de obicei, deoarece, cu siguranţă, mi s-ar fi pus tot felul de întrebări şi nu pot suferi aşa ceva. Mi-am pregătit nişte ouă şi le-am mâncat direct din tigaie, fără pâine, pentru că nu aveam şi pentru că nu voiam să cobor ca să-mi cumpăr.

După-masă, m-am cam plictisit şi m-am învârtit de colo până colo prin apartament. Era comod apartamentul când era aici mama. Acum e prea mare pentru mine şi a trebuit să aduc masa din sufragerie în camera mea. Nu mai stau decât în această cameră, între scaunele de pai puţin cam

desfundate, dulapul a cărui oglindă s-a îngălbenit, măsuţa de toaletă şi patul de alamă. Restul e în părăsire. Puţin mai târziu, ca să fac ceva, am luat un ziar vechi şi l-am citit. Am tăiat din el o reclamă a sărurilor Kruschen pe care am lipit-o într-un vechi caiet în care strâng ceea ce mă amuză de prin ziare. M-am spălat pe mâini şi, drept încheiere, am ieşit pe balcon.

Camera mea dă pe strada principală a cartierului. După-amiaza era frumoasă. Totuşi, pavajul era slinos, trecătorii rari şi încă grăbiţi. Erau în primul rând familii care mergeau la plimbare, doi băieţaşi în costume de marinari, cu pantaloni scurţi, cam stingheriţi în hainele lor ţepene şi o fetiţă cu o fundă mare roz şi pantofi negri de lac. În urma lor, o mamă enormă, în rochie de mătase cafenie şi tatăl, un omuleţ destul de plăpând, pe care-l cunoşteam din vedere. Purta pălărie de pai, papion şi baston în mână. Văzându-l cu nevastă-sa, am înţeles de ce se spunea în cartier că e distins. Ceva mai târziu au trecut tinerii din mahala – păr pomădat şi cravată roşie, haină foarte ajustată cu batistă brodată şi pantofi cu boturi pătrate. M-am gândit că se duceau la cinematografele din centru. De aceea plecau atât de devreme şi se grăbeau spre tramvai, râzând zgomotos.

În urma lor, strada a devenit pe încetul pustie. Spectacolele începuseră peste tot, cred. Nu mai erau pe stradă decât negustorii şi pisicile. Cerul era senin, dar fără strălucire, deasupra şirurilor de ficuşi plantaţi de-a lungul străzii. Pe trotuarul din faţă, tutungiul a scos un scaun, l-a instalat în faţa uşii şi s-a aşezat călare pe el, sprijinindu-şi braţele pe spătar. Tramvaiele puţin mai înainte înţesate, erau acum aproape goale. În cafeneaua „La Pierrot”, alături de tutungiu, chelnerul mătura rumeguşul din sala pustie. Era într-adevăr duminică.

Am întors scaunul şi l-am aşezat ca tutungiul, pentru că am găsit că e mai comod. Am fumat două ţigări, am intrat în casă ca să iau o bucăţică de ciocolată şi m-am întors s-o mănânc la fereastră. Puţin după aceea cerul s-a întunecat şi

am crezut că o să avem o furtună de vară. S-a limpezit totuşi încetul cu încetul. Dar trecerea norilor lăsase deasupra străzii un soi de făgăduială de ploaie, care a făcut-o mai întunecată. Am stat mult timp privind cerul.

La ora cinci, câteva tramvaie au sosit cu zgomot. Aduceau de la stadionul suburbiei ciorchini de spectatori cocoţaţi pe trepte şi pe platforme. Tramvaiele următoare au adus jucătorii, pe care i-am recunoscut după geamantănaşele lor. Urlau şi cântau în gura mare că clubul lor nu va pieri. Mulţi dintre ei mi-au făcut cu mâna. Unul chiar mi-a strigat: „I-am bătut”. Şi eu am făcut „da”, din cap. Din acest moment, automobilele au început să vină grămadă.

Ziua a mai scăzut puţin. Deasupra acoperişurilor, cerul s-a înroşit şi, o dată cu seara, străzile s-au însufleţit. Cei care fuseseră la plimbare se întorceau agale. L-am recunoscut printre alţii pe domnul distins. Copiii plângeau sau se lăsau târâţi spre casă. Aproape imediat, cinematografele din cartier au revărsat în stradă un val de spectatori. Printre aceştia, tinerii aveau gesturi mai hotărâte ca de obicei şi m-am gândit că văzuseră un film de aventuri. Cei care se întorceau de la cinematografele din oraş sosiră ceva mai târziu. Păreau mai gravi. Râdeau încă, dar din când în când, păreau obosiţi şi gânditori. Au rămas în stradă, plimbându-se pe trotuarul din faţă. Fetele din cartier, cu capul descoperit, se ţineau de braţ. Băieţii potriviseră aşa ca să se întâlnească faţă în faţă cu ele şi le aruncau glume de care fetele râdeau întorcând capul. Câteva dintre ele, pe care le cunoşteam, mi-au făcut cu mâna.

Luminile de pe stradă s-au aprins atunci brusc şi au făcut să pălească primele stele care se înălţau în noapte. Am simţit că mă dor ochii tot privind aşa trotuarele cu încărcătura lor de oameni şi lumini. Lămpile făceau să strălucească pavajul ud şi tramvaiele, la intervale regulate, îşi aruncau reflexele pe un păr lucios, pe un zâmbet sau pe o brăţară de argint. Puţin după aceea, o dată cu tramvaiele mai rare şi cu noaptea de-acum neagră deasupra pomilor şi

a lămpilor, cartierul s-a golit pe nesimţite, până ce prima pisică a traversat încet strada din nou pustie. M-am gândit atunci că ar trebui să cinez. Mă durea puţin gâtul pentru că-l ţinusem mult timp rezemat de speteaza scaunului. Am coborât să cumpăr pâine şi macaroane, le-am preparat şi am mâncat în picioare. Am vrut să fumez o ţigară la fereastră, dar aerul se răcise şi mi s-a făcut niţel frig. Am închis ferestrele şi, întorcându-mă în cameră, am văzut în oglindă un capăt al mesei pe care lampa mea cu alcool se învecina cu nişte resturi de pâine. M-am gândit că mai trecuse o duminică, de bine, de rău, că mama era acum înmormântată, că aveam să-mi reiau lucrul şi că, pe scurt, nimic nu se schimbase.

III.

Astăzi am lucrat mult la birou. Patronul a fost binevoitor. M-a întrebat dacă nu eram prea obosit şi în afară de asta a vrut să ştie câţi ani avea mama. Am spus „vreo şaizeci” ca să nu greşesc şi nu ştiu de ce a părut să respire uşurat şi să considere asta o afacere încheiată.

O mulţime de conosamente se adunau necontenit pe masa mea şi a trebuit să le rezolv pe toate. Înainte de a pleca de la birou ca să iau masa, m-am spălat pe mâini. La prânz, îmi place foarte mult această clipă. Seara îmi face mai puţină plăcere, pentru că prosopul rulant pe care-l folosim e umed de tot: a fost întrebuinţat toată ziua. I-am spus într-o zi patronului. El mi-a răspuns că este regretabil, dar că nu-i totuşi decât un amănunt lipsit de importanţă. Am plecat cam târziu, la douăsprezece şi jumătate, cu Emmanuel, care lucrează la expediţie. Biroul dă spre mare şi am stat un timp să privim cargourile din port sub soarele arzător. În acest moment, un camion a sosit cu mare zgomot de lanţuri şi explozii. Emmanuel m-a întrebat „ce-ar fi dacă ne-am urca”'şi eu am început să alerg. Camionul ne-a depăşit şi noi ne-am avântat pe urmele lui. Eram înecat în zgomot şi praf. Nu mai vedeam nimic şi nu simţeam decât elanul dezordonat al goanei, printre troleuri şi maşini, catarge

care dansau pe cer şi corăbii de-a lungul cărora fugeam. M-am prins cei dintâi şi am sărit din mers. Apoi i-am ajutat lui Emmanuel să se aşeze. Ni se tăiase răsuflarea, camionul sălta pe pavajul desfundat al cheiului, prin praf şi soare. Emmanuel râdea de se strâmba.

Am sosit lac de sudoare la Céleste. Era, ca de obicei, la poartă, cu pântecele lui mare, cu şorţul şi mustăţile albe. M-a întrebat dacă „mă simţeam bine totuşi”. I-am spus că da şi că mi-era foame. Am mâncat foarte repede şi am băut o cafea. Apoi m-am dus acasă, am dormit puţin pentru că băusem prea mult vin şi, trezindu-mă, mi s-a făcut poftă să fumez. Era târziu şi am fugit ca să prind un tramvai. Am lucrat toată după-amiaza. Era foarte cald în birou şi seara, plecând, am fost bucuros să mă întorc acasă mergând încet de-a lungul cheiurilor. Cerul era verzui, mă simţeam bine. Totuşi, m-am dus direct acasă, pentru că voiam să-mi fierb cartofi.

Urcând scara întunecată, m-am ciocnit de bătrânul Salamano, vecinul meu de palier. Era cu cânele lui. De opt ani sunt mereu văzuţi împreună. Câinele de vânătoare are o eczemă, jigăraie cred, care face să-i cadă aproape tot părul şi care-l umple de plăgi şi de coji negricioase. Tot trăind împreună cu el, numai ei doi într-o cămăruţă, bătrânul Salamano a început să-i semene. Are cruste roşietice pe obraz şi părul gălbui şi rar. Cât priveşte câinele, el a luat de la stăpân un fel de a merge cocârjat, cu botul întins înainte şi gâtul ţeapăn. Par de aceeaşi rasă şi totuşi se detestă unul pe altul. De două ori pe zi, la ora unsprezece şi la şase, bătrânul scoate câinele la plimbare. De opt ani, nu şi-au schimbat itinerariul. Poţi să-i vezi de-a lungul străzii Lyon, câinele trăgând omul până ce bătrânul Salamano se împiedică. Atund bate câinele şi-l ocărăşte. Câinele, de teamă, se face mic şi se lasă dus de zgardă. Acum e rândul bătrânului să-l tragă. După ce a uitat, câinele îl târăşte din nou pe stăpânul său şi e din nou bătut şi ocărât. Atunci stau amândoi pe trotuar şi se privesc, câinele cu spaimă, omul cu

ură. Şi aşa în fiecare zi. Când vrea câinele să urineze, bătrânul nu-l aşteaptă şi-l trage, ogarul semănând în urma lui o dâră de picături. Dacă din întâmplare câinele îşi face nevoile în cameră, atunci e din nou bătut. De opt ani durează asta. Céleste spune întotdeauna „urâtă treabă”, dar în fond nimeni nu poate să ştie. Când l-am întâlnit pe scară, Salamano tocmai îşi ocăra câinele. Îi spunea „ticălosule, stârvul dracului!” şi câinele scâncea. Am spus „bună seara”, dar bătrânul continua să înjure. Atund l-am întrebat ce făcuse câinele. Nu mi-a răspuns. Spunea numai „ticălosule, stârvul dracului!” Ghiceam prin întuneric că sta aplecat spre câine, potrivindu-i ceva la zgardă. Am vorbit mai tare. Atunci, fără să se întoarcă spre mine, mi-a răspuns cu un soi de furie reţinută: „Tot aici e”. Apoi a plecat trăgând animalul care se lăsa târât pe cele patru labe ale lui şi gemea.

Chiar în acest moment a intrat în casă al doilea vecin al meu de palier. În cartier se spune că e întreţinut de femei. Când îl întrebi ce meserie are, e totuşi „magaziner”. În general nu e prea simpatizat. Dar cu mine stă de vorbă adesea şi uneori îmi face vizite scurte, pentru că eu îl ascult. Găsesc că ceea ce spune e interesant. De altfel, eu n-am nici un motiv să nu vorbesc cu el. Se numeşte Raymond Sintès. E mic, cu umerii largi şi cu nas de boxer. E îmbrăcat întotdeauna foarte corect. Şi el mi-a spus, vorbind despre Salamano: „Urâtă treabă!” M-a întrebat dacă asta mă scârbeşte şi i-am spus că nu.

Am urcat amândoi scara şi eram pe punctul de a mă despărţi de el când mi-a spus: „Am acasă cârnaţi şi vin. Nu vrei să mănânci cu mine?” M-am gândit că asta mă scutea să mai gătesc şi am primit. Are şi el numai o cameră şi o bucătărie fără fereastră. Deasupra patului se află un înger de ghips alb şi roz, fotografii de campioni şi două sau trei poze de femei goale. Camera era murdară şi patul desfăcut. A aprins mai întâi lampa de gaz, apoi a scos un pansament nu prea curat din buzunar şi s-a legat la mâna dreaptă. L-

am întrebat ce are. Mi-a spus că se bătuse cu un tip care-i caută pricină.

„Mă înţelegi, domnu Meursault, mi-a spus el, nu că sunt om rău, dar mă aprind iute. Ăla mi-a zis: «Coboară din tramvai, dacă eşti bărbat». I-am zis: «Ia vezi-ţi de treabă». Mi-a zis că nu sunt bărbat. Atunci am coborât şi i-am spus: «Destul! Sau te linişteşti sau te ating». Mi-a răspuns: «Nu zău!». Atunci i-am ars una. A căzut. Eu tocmai dădeam să-l ridic. Dar el m-a lovit cu picioarele, aşa lungit cum era. Atunci l-am lovit cu genunchiul şi i-am dat doi pumni. L-a umplut sângele. L-am întrebat dacă-i ajunge. Mi-a zis: «Da» ”.

În tot acest timp, Sintès îşi potrivea pansamentul. Eu şedeam pe pat. Mi-a spus: „Vezi că nu eu am căutat ceartă. El m-a insultat.” Era adevărat şi am recunoscut. Atunci mi-a declarat că tocmai voia să-mi ceară un sfat cu privire la această afacere, că eu eram un adevărat bărbat, cunoşteam viaţa, că puteam să-l ajut şi că după aceea el va fi prietenul meu. N-am spus nimic şi el m-a mai întrebat dacă vreau să fiu prietenul lui. I-am spus că-mi era totuna; a părut mulţumit. A scos nişte cârnaţi, i-a prăjit în tigaie, a pus pahare, farfurii, tacâmuri şi două sticle de vin. Totul în tăcere. Apoi ne-am aşezat la masă. Mâncând, el a început să-mi spună povestea lui. Ezita puţin la început. „Am cunoscut o doamnă… Era, ce mai încolo-încoace, amanta mea.” Bărbatul cu care se bătuse era fratele acestei femei. Mi-a spus că o întreţinuse. Eu n-am răspuns nimic şi totuşi el a adăugat imediat că ştia ce se spune în cartier, dar că el are conştiinţa curată şi că e magaziner.

„Ca să ajung la povestea mea, mi-a spus, am băgat de seamă că era o înşelătorie la mijloc.” Îi dădea atât cât să aibă din ce trăi. Plătea el însuşi chiria camerei şi-i dădea douăzeci de franci pe zi pentru mâncare. „Trei sute de franci pentru cameră, şase sute de franci pentru mâncare, o pereche de ciorapi din când în când, asta tăcea o mie de franci. Şi doamna nu lucra. Dar îmi spunea că era puţin, că

nu putea s-o scoată la capăt cu ce-i dădeam eu. Totuşi, eu îi spuneam: «De ce nu lucrezi şi tu măcar o jumătate de zi? M-ai uşura puţin de toate aceste fleacuri. Ţi-am cumpărat un costum nou luna asta, ţi-am dat douăzeci de franci pe zi, îţi plătesc chiria şi tu, tu stai şi bei cafea după-amiaza cu prietenele tale. Le dai pe degeaba cafeaua şi zahărul. Din banii mei. M-am purtat bine cu tine şi tu te porţi urât cu mine.». Dar ea nu lucra, spunea totdeauna că nu reuşea şi am băgat eu de seamă că e o înşelătorie la mijloc."'

Mi-a povestit atunci că găsise în geanta ei un bilet de loterie şi că ea nu putuse să-i explice cum îl cumpărase. Ceva mai târziu găsise o chitanţă de la muntele de pietate, care arăta că amanetase două brăţări. Până atunci nu ştiuse de existenta acestor brăţări. „Am văzut eu bine că era o înşelăciune la mijloc. Atunci, am părăsit-o. Dar mai întâi am bătut-o. Şi pe urmă i-am spus totul verde în faţă. I-am spus că ea nu voia decât să-şi facă de cap. Cum i-am spus, înţelegi, domnu` Meursault: «Nu vezi că lumea te invidiază pentru felul cum te tin?! Abia mai târziu ai să-ţi dai seama ce-ai pierdut»."

O bătuse până la sânge. Înainte n-o bătea. „O plesneam, dar cu milă, ca să zic aşa. Ea ţipa un pic. Eu trăgeam obloanele şi totul se sfârşea ca de obicei. Dar acuma, nu e glumă. Şi după mine, încă n-am pedepsit-o îndeajuns."

Mi-a explicat atunci că de aceea avea nevoie de un sfat. S-a oprit ca să potrivească fitilul lămpii care fila. Cât despre mine, eu îl ascultam mereu. Băusem aproape un litru de vin şi-mi ardeau tâmplele. Fumam ţigările lui Raymond pentru că eu nu mai aveam. Treceau ultimele tramvaie şi duceau cu ele zgomotele acum îndepărtate ale mahalalei. Raymond a continuat. Ceea ce-l supăra „era că mai avea chef să se culce cu ea". Dar voia s-o pedepsească. Se gândise întâi s-o ducă într-un hotel şi să cheme poliţia de moravuri ca să provoace scandal şi s-o pună să-şi scoată condicuţă. Pe urmă se adresase unor prieteni pe care-i avea printre borfaşi. Aceştia nu găsiseră nimic. Şi, după cum îmi atrăgea

Raymond atenţia, nu era aşadar nici o pricopseală să fii de-al lor. Le-a spus asta şi ei au propus atunci s-o „însemneze”. Dar nu asta voia el. Avea să se gândească. Mai întâi voia să-mi ceară un serviciu. De altfel, înainte de a mi-l cere, voia să ştie ce credeam despre această poveste. I-am răspuns că nu credeam nimic, dar că era interesant. M-a întrebat dacă eu credeam că e vreo înşelătorie la mijloc şi mie mi se părea clar că e, dacă eu găseam că trebuia pedepsită şi ce aş face în locul lui; i-am spus că nu puteai şti niciodată, dar că e firesc să o pedepsească. Am mai băut puţin vin. El a aprins o ţigară şi mi-a dezvăluit planul lui. Voia să-i scrie o scrisoare „plină de înjurături şi în acelaşi timp de lucruri care s-o facă să regrete”. După aceea, când ea se va întoarce la el, are să se culce cu ea şi „chiar în momentul culminant” are să o scuipe în obraz şi s-o dea afară. Eu am găsit că într-adevăr, în felul acesta, ea avea să fie pedepsită. Dar Raymond mi-a spus că nu se simte în stare să scrie scrisoarea de care avea nevoie şi că se gândise la mine să i-o ticluiesc. Cum eu nu spuneam nimic, m-a întrebat dacă m-ar deranja s-o facem pe loc şi am răspuns că nu.

Atunci, după ce a mai băut un pahar de vin, s-a ridicat în picioare. A dat deoparte farfuriile şi restul de cârnat rece pe care nu-l mâncasem. A şters cu grijă muşamaua de pe masă. A luat dintr-un sertar al noptierei o foaie de hârtie cu pătrăţele, un plic galben, un toc de lemn roşu şi o călimară pătrată cu cerneală violetă. Când mi-a spus numele femeii, am văzut că era o maură. Am făcut scrisoarea. Am scris-o cam la întâmplare, dar m-am străduit să-l mulţumesc pe Raymond, pentru că nu aveam nici un motiv să-l nemulţumesc. Apoi am citit scrisoarea cu voce tare. M-a ascultat fumând, clătinând din cap, apoi mi-a cerut s-o citesc încă o dată. A fost foarte mulţumit. Mi-a spus: „Ştiam eu că tu cunoşti viaţa”. Întâi nu mi-am dat seama că mă tutuieşte. Numai când mi-a declarat: „Acum eşti un adevărat prieten”, asta m-a frapat. A repetat fraza şi eu i-am spus: „Da”. Mi-era totuna să fiu sau să nu fiu prietenul

lui şi el părea să dorească într-adevăr acest lucru. A lipit scrisoarea şi am terminat de băut vinul. Apoi am mai stat puţin fumând, fără să spunem nimic. Afară, totul era liniştit, am auzit mersul lin al unui automobil care trecea. Am spus: „E târziu”. Raymond socotea şi el la fel. A făcut observaţia că timpul trece repede şi, într-un sens, era adevărat. Mi-era somn, dar îmi venea greu să mă ridic în picioare. Trebuie să fi avut o înfăţişare tare obosită, pentru că Raymond mi-a spus că nu trebuie să mă las cuprins de deznădejde. Întâi, n-am înţeles. Mi-a explicat atunci că aflase de moartea mamei, dar că era un lucru care trebuia să se întâmple într-o zi. Asta era şi părerea mea.

M-am ridicat, Raymond mi-a strâns mâna cu putere şi mi-a spus că bărbaţii se înţeleg întotdeauna între ei. Ieşind de la el, am închis uşa şi am rămas puţin în întuneric, pe palier. Casa era liniştită şi din adâncurile scării în spirală urca o adiere nedesluşită şi umedă. N-auzeam decât cum îmi zvâcneşte sângele care-mi vâjâia în urechi. Am stat nemişcat. Dar în camera bătrânului Salamano câinele a gemut surd.

IV.

Am lucrat bine toată săptămâna. Raymond a venit şi mi-a spus că a trimis scrisoarea. M-am dus de două ori la cinema cu Emmanuel, care uneori nu înţelegea ce se petrece pe ecran. Trebuia atunci să-i dau explicaţii. Ieri a fost sâmbătă şi Maria a venit aşa cum ne înţelesesem. Am simţit o mare dorinţă văzând-o, pentru că purta o rochie frumoasă cu dungi roşii şi albe şi sandale de piele. I se ghiceau sub rochie sânii tari, iar pielea arsă de soare îi dădea o înfăţişare de floare. Am luat un autobuz şi ne-am dus la câţiva kilometri de Alger, pe o plajă înconjurată de stânci şi mărginită de trestii înspre ţărm. Soarele de ora patru nu era prea fierbinte, dar apa era călduţă, cu valurile lungi şi leneşe. Maria m-a învăţat un joc. Înnotând, trebuia să bei creasta valurilor, să iei în gură toată spuma şi să te întorci apoi pe spate, ca s-o arunci în sus. Ţâşnea atunci o dantelă

spumoasă, care dispărea în aer sau îmi cădea ca o ploaie caldă pe obraz. Dar, după câtva timp, aveam gura arsă de amărăciunea sării. Maria s-a apropiat atunci şi s-a lipit de mine în apă. Şi-a lipit gura de gura mea. Limba ei îmi răcorea buzele şi ne-am rostogolit un timp în valuri.

În timp ce ne îmbrăcam pe plajă, Maria mă privea cu ochi strălucitori. Am sărutat-o. Din clipa aceea nu am mai vorbit. Am strâns-o lângă mine şi ne-am grăbit să găsim un autobuz, să ne întoarcem, să mergem la mine şi să ne aruncăm pe pat.

Lăsasem fereastra deschisă şi era plăcut să simţi noaptea de vară curgând pe trupurile noastre arse de soare.

Azi dimineaţă Maria a rămas la mine şi eu i-am spus că vom lua masa împreună. Am coborât ca să cumpăr carne. Pe când urcam înapoi, am auzit o voce de femeie în camera lui Raymond. Puţin după aceea, bătrânul Salamano şi-a certat câinele, am auzit zgomot de paşi şi de gheare pe treptele de lemn ale scării şi apoi: „Ticălosule, stârvul dracului!” Au ieşit în stradă. I-am povestit Mariei istoria bătrânului şi a râs. Era îmbrăcată într-o pijama de-a mea ale cărei mâneci le suflecase. Când a râs, am simţit că o doresc din nou. O clipă după aceea, m-a întrebat dacă o iubesc. Eu i-am răspuns că asta nu voia să însemne nimic, dar mi se părea că nu. Ea s-a întristat. Dar, în timp ce pregătea masa şi fără legătură, a râs iar, în aşa fel încât am sărutat-o. În clipa aceea zgomotul unui scandal a izbucnit la Raymond.

S-a auzit mai întâi o voce ascuţită de femeie şi apoi Raymond care spunea: „Nu mă respecţi, nu mă respecţi. Am să te învăţ eu să mă respecţi!” Câteva zgomote surde şi femeia a urlat, dar atât de îngrozitor, că imediat palierul s-a umplut de lume. Maria şi cu mine am ieşit şi noi pe palier. Femeia continua să ţipe şi Raymond să lovească. Maria mi-a spus că e îngrozitor şi eu n-am răspuns. Ea mi-a cerut să mă duc după un poliţai, dar eu i-am spus că nu-mi plac poliţaii. Totuşi, a venit unul cu locatarul de la etajul al

doilea, care e instalator. A bătut la uşă şi s-a făcut tăcere. A bătut mai tare şi, după puţin timp, femeia a plâns şi Raymond a deschis. Avea o ţigară în gură şi o expresie dulceagă. Femeia s-a repezit la uşă şi i-a spus poliţaiului că Raymond o bătuse. „Numele”, a spus poliţaiul. Raymond a răspuns. „Lasă ţigara din gură când vorbeşti cu mine”, a spus poliţaiul. Raymond a şovăit, s-a uitat la mine şi a tras un fum. În acest moment, poliţaiul i-a tras o palmă zdravănă cu o mână mare şi grea, drept în obraz. Ţigara a sărit la câţiva metri. Raymond s-a schimbat la faţă, dar n-a spus nimic pentru moment, apoi a întrebat cu voce umilă dacă poate să-şi ia chiştocul. Poliţaiul a răspuns că poate şi a adăugat: „Pe viitor ai să ştii că un poliţai nu e un caraghios”. În acest timp femeia plângea şi a repetat: „M-a bătut. E un peşte.” „Domnule poliţai, a întrebat atunci Raymond, legea dă voie să-l faci pe un om peşte?” Dar poliţaiul i-a poruncit „să-şi ţină fleanca”. Raymond s-a întors atunci spre femeie şi i-a spus: „Aşteaptă tu, fetiţo, ne mai vedem noi”. Poliţaiul i-a spus să-şi ţină gura, că femeia trebuia să plece şi el să rămână în camera lui să aştepte să fie convocat la comisariat. A adăugat că lui Raymond ar trebui să-i fie ruşine să se îmbete în asemenea hal, încât să tremure aşa cum tremura. Atunci Raymond i-a explicat: „Nu sunt beat, domnule poliţai. Numai că sunt aici, în faţa dumneavoastră, şi tremur, e ceva nervos.” A închis uşa şi toată lumea a plecat. Maria şi cu mine am terminat de preparat masa. Dar ei nu-i era foame, eu am mâncat aproape totul. Ea a plecat la ora unu şi eu am dormit puţin.

Pe la ora trei cineva a bătut la uşă şi a intrat Raymond. Eu am rămas întins. El s-a aşezat pe marginea patului. A stat un timp fără să vorbească şi eu l-am întrebat cum s-au petrecut lucrurile. Mi-a povestit că făcuse aşa cum plănuise, dar că ea îi dăduse o palmă şi că atunci o bătuse. Restul îl ştiam. I-am spus că mi se pare că acum ea fusese destul de pedepsită şi că poate să fie mulţumit. Asta era şi părerea lui şi a făcut observaţia că degeaba intervenise poliţaiul, tot n-

are să-i ia înapoi bătaia pe care o mâncase. A adăugat că el îi cunoştea bine pe poliţai şi că ştia cum trebuie să te porţi cu ei. M-a întrebat atunci dacă mă aşteptasem ca el să răspundă la palma poliţaiului. Am răspuns că eu nu mă aşteptasem deloc şi că de altfel nu puteam suferi poliţaii. Raymond a părut foarte mulţumit. M-a întrebat dacă voiam să mergem undeva împreună. M-am sculat şi am început să mă pieptăn. Mi-a spus că eu trebuia să-i slujesc drept martor. Mie asta îmi era totuna, dar nu ştiam ce trebuie să spun. După Raymond, era deajuns să declar că femeia l-a insultat. Am acceptat să-i fiu martor.

Am ieşit şi Raymond mi-a făcut cinste cu un coniac. Apoi a vrut să joace o partidă de biliard şi m-a bătut la limită. Voia să meargă după aceea la bordel, dar eu am spus nu, pentru că nu-mi place aşa ceva. Atunci ne-am întors acasă agale şi el îmi spunea ce mulţumit e că reuşise s-o pedepsească pe amanta lui. Găseam că se poartă foarte frumos cu mine şi m-am gândit că e un moment foarte plăcut.

De departe l-am zărit în pragul uşii pe bătrânul Salamano care părea foarte tulburat. Când ne-am apropiat, am văzut că nu avea câinele. Se uita în toate părţile, se învârtea în jurul lui, încerca să străpungă cu privirea întunecimea coridorului, mormăia cuvinte fără şir şi începea iar să cerceteze strada cu ochişorii lui roşii. Când Raymond; -a întrebat ce are, n-a răspuns imediat. Am auzit vag că mormăia: „Ticălosule, stârvul dracului!” şi continua să se agite. L-am întrebat unde e câinele. Mi-a răspuns brusc că plecase. Şi apoi a devenit deodată volubil: „L-am dus pe Câmpul de Manevre, ca de obicei. Era lume multă împrejurul barăcilor de bâlci. M-am oprit să mă uit la «Regele evadării». Şi, când am vrut să plec, nu mai era. Sigur, de mult voiam să-i cumpăr o zgardă mai strâmtă. Dar n-aş fi crezut niciodată că hoitul ăsta ar putea să plece aşa.”

Raymond i-a explicat atunci că putea să se fi rătăcit şi că avea să se întoarcă. I-a dat exemple de câini care parcuseseră zeci de kilometri ca să se întoarcă la stăpânii

lor. Cu toate astea bătrânul părea şi mai tulburat. „Dar mi-l vor lua, înţelegeţi. Dacă măcar s-ar găsi careva să-l strângă de pe drumuri. Dar nu e cu putinţă, dezgustă pe toată lumea cu bubele lui. Poliţaii îl vor lua cu siguranţa.” I-am spus atunci că trebuia să se ducă la hingheri şi că i-l vor da înapoi dacă plăteşte o taxă. M-a întrebat dacă această taxă e mare. Nu ştiam. Atunci s-a înfuriat: „Să dau bani pentru hoitul ăsta. Aaa, n-are decât să crape!” şi a început să-l înjure. Raymond a râs şi a intrat în casă. Eu l-am urmat şi ne-am despărţit pe palierul etajului nostru. Puţin după aceea am auzit paşii bătrânului şi el a bătut la uşa mea. Când am deschis a rămas o clipă în prag şi mi-a spus: „Iertaţi-mă, iertaţi-mă”. L-am poftit să intre, dar el n-a vrut. Se uita în jos la vârfurile pantofilor şi mâinile lui pline de zgârieturi tremurau. Fără să mă privească, m-a întrebat: „N-au să mi-l ia, nu-i aşa, domnule Meursault? Au să mi-l dea înapoi. Dacă nu, ce-o să mă fac?” I-am spus că hingherii ţineau câinii trei zile la dispoziţia proprietarilor şi că pe urmă făceau cu ei ce credeau de cuviinţă. S-a uitat la mine în tăcere. Apoi mi-a spus: „Bună seara”. A închis uşa lui şi l-am auzit plimbându-se în lung şi-n lat. Patul lui a trosnit. Şi, după sunetul bizar care s-a auzit prin uşă, am înţeles că plângea. Nu ştiu de ce m-am gândit la mama. Dar trebuia să mă scol devreme a doua zi. Nu-mi era foame şi m-am culcat fără să mănânc.

V.

Raymond mi-a telefonat la birou. Mi-a spus că un prieten de-al lui (Raymond îi vorbise despre mine) mă invita să petrec duminica în vila lui, lângă Alger. Am răspuns că aş primi cu plăcere, dar că aveam întâlnire cu o prietenă! Raymond mi-a declarat imediat că o invită şi pe ea. Nevasta prietenului său ar fi încântată să nu fie singură într-un grup de bărbaţi.

Am vrut să închid imediat, pentru că ştiu că patronului nu-i place să ni se telefoneze din oraş. Dar Raymond mi-a cerut să aştept şi mi-a spus că ar fi putut să-mi transmită această

invitaţie seara, dar că voia să mă prevină cu privire la un alt lucru, fusese urmărit toată ziua de un grup de arabi, printre care se afla fratele fostei lui amante, „Dacă-l vezi pe aproape de casă astă-seară când te întorci, înştiinţează-mă.” Am spus că e în regulă.

Puţin după aceea, patronul a trimis să mă cheme şi pentru moment m-am indispus, crezând că avea să-mi spună să telefonez mai puţin şi să lucrez mai mult. Nici vorbă de aşa ceva. Mi-a declarat că avea să-mi vorbească de un proiect încă foarte vag. Voia numai să ştie părerea mea în această problemă. Avea intenţia să-şi instaleze un birou la Paris care să trateze afacerile direct şi pe loc cu marile companii şi voia să ştie dacă sunt dispus să plec acolo. Asta mi-ar permite să stau la Paris, dar şi să călătoresc o bună parte din an. „Eşti tânăr şi cred că asta e o viaţă care ţi-ar plăcea.” Am spus că da, dar că în fond îmi este totuna. M-a întrebat atunci dacă nu mi-ar plăcea o schimbare în viaţă. Am răspuns că nu schimbi niciodată viaţa, că în orice caz toate vieţile sunt la fel şi că a mea, aici, nu-mi displăcea deloc. A părut nemulţumit, mi-a spus că eu răspund întotdeauna aiurea, că nu am ambiţie şi că asta e dezastruos în afaceri. Atunci m-am întors la mine în birou. Aş fi preferat să nu-l supăr, dar nu vedeam nici un motiv ca să-mi schimb viaţa. Gândindu-mă bine, nu eram nefericit. Când eram student, aveam multe asemenea ambiţii. Dar când a trebuit să mă las de studii, am înţeles repede că toate astea nu aveau o importanţă reală.

Seara, Maria a venit să mă aştepte şi m-a întrebat dacă vreau să mă însor cu ea. Am spus că îmi este totuna şi că puteam s-o facem dacă vrea. A vrut să ştie atunci, dacă o iubesc. Am răspuns aşa cum mai făcusem o dată, că asta nu înseamnă nimic dar că, fără îndoială, n-o iubesc. „Atunci de ce să mă iei de nevastă?” a spus ea. I-am explicat că asta nu are nici o importanţă şi că, dacă ea vrea, putem să ne căsătorim. De altminteri ea îmi cerea asta şi eu mă mulţumeam să zic da. Mi-a atras atunci atenţia că e un

lucru serios căsătoria. Eu am răspuns: „Nu”. Ea a tăcut un timp şi s-a uitat la mine în tăcere. Apoi a vorbit. Voia pur şi simplu să ştie dacă aş fi acceptat aceeaşi propunere venind din partea altei femei, la care aş fi ţinut în acelaşi fel. Am spus: „Fireşte”. Ea s-a întrebat atunci dacă mă iubeşte; cât despre mine, eu nu puteam şti nimic în această privinţă. După un alt moment de tăcere, a murmurat că sunt ciudat, că mă iubea fără îndoială din pricina asta, dar că într-o zi am s-o dezgust din aceleaşi motive. Cum eu tăceam, neavând nimic de adăugat, m-a luat de braţ zâmbind şi a declarat că voia să se mărite cu mine. Am răspuns că ne vom căsători când va voi ea. I-am vorbit atunci de propunerea patronului şi Maria mi-a spus că i-ar plăcea să vadă Parisul. I-am mărturisit că stătusem cândva acolo şi m-a întrebat cum e. I-am spus: „E murdar. Sunt porumbei şi curţi întunecoase. Oamenii au pielea albă.”

Apoi am pornit-o mai departe şi am străbătut oraşul pe străzile principale. Femeile erau frumoase şi am întrebat-o pe Maria dacă ea remarca acest lucru. Mi-a spus că da şi că mă înţelege. Un timp n-a vorbit. Voiam totuşi să rămână cu mine şi i-am spus că puteam cina împreună la Céleste. Ea ar fi vrut foarte mult, dar avea treabă. Eram aproape de casă şi i-am spus la revedere. S-a uitat la mine: „Nu vrei să ştii ce treabă am?” Sigur că voiam să ştiu, dar nu mă gândisem şi asta părea ea să-mi reproşeze. Atunci, văzându-mă stingherit, a râs iar şi s-a lipit de mine cu tot trupul ca să-mi întindă buzele.

Am cinat la Céleste. Începusem să mănânc când a intrat o femeiuşcă ciudată care m-a întrebat dacă poate să se aşeze la masa mea. Putea, fireşte. Avea gesturi sacadate şi ochi strălucitori pe un obraz ca un măr. Şi-a scos jacheta, s-a aşezat şi a consultat cu înfrigurare lista! L-a chemat pe Céleste şi-a comandat imediat toate felurile pe care le dorea cu o voce în acelaşi timp precisă şi grăbită. Aşteptând aperitivele, a deschis geanta, a scos din ea un pătrăţel de hârtie şi un creion, a făcut dinainte socoteala, apoi a scos

dintr-un portmoneu, sporită cu un bacşiş, suma exactă, pe care a pus-o în faţa ei. În acel moment i-au sosit aperitivele pe care le-a înfulecat în mare viteză. Aşteptând felul următor, a mai scos din geantă un creion albastru şi o revistă care dădea programul de radio al săptămânii în curs. Cu multă grijă, a însemnat una câte una aproape toate emisiunile. Cum revista avea vreo douăsprezece pagini, a continuat meticulos această operaţie în tot timpul mesei. Eu terminasem de mâncat când ea bifa în continuare cu aceeaşi sârguinţă. Apoi s-a ridicat şi-a pus jacheta cu aceleaşi gesturi precise de automat şi a plecat. Cum n-aveam nici o treabă, am ieşit şi eu şi am urmărit-o un timp. O luase pe marginea trotuarului şi, cu o viteză şi o siguranţă neverosimile, îşi vedea de drum fără să se abată cu nici o iotă şi fără să întoarcă capul. În cele din urmă am pierdut-o din vedere şi m-am întors. M-am gândit că e ciudată, dar am uitat-o destul de repede.

În pragul uşii mele, l-am găsit pe bătrânul Salamano. L-am invitat să intre şi el mi-a spus că se pierduse câinele lui, pentru că nu era la hingheri. Funcţionarii îi spuseseră că, poate, fusese călcat de o maşină. Întrebase dacă nu e cu putinţă să afle asta la comisariatele de poliţie. I s-a răspuns că nu rămâne nici o urmă după asemenea întâmplări, care se petrec în fiecare zi. I-am spus bătrânului Salamano că ar putea să ia un alt câine, dar el a avut dreptate să-mi atragă atenţia că se învăţase cu acela.

Şedeam ghemuit în pat şi Salamano se aşezase pe un scaun în faţa mesei. Mă privea drept în faţă şi-şi ţinea mâinile pe genunchi. Nu-şi scosese pălăria lui veche. Morfolea frânturi de frază pe sub mustaţa îngălbenită. Mă cam plictisea, dar n-aveam nimic de făcut şi nu-mi era somn. Ca să spun ceva, l-am întrebat despre câine. Mi-a spus că l-a luat după moartea nevesti-si. Se însurase destul de târziu. În tinereţe voise să se facă actor: la regiment juca în vodeviluri militare. Dar în cele din urmă intrase la căile ferate şi nu-i părea rău, pentru că acum avea o pensioară.

Nu fusese fericit cu nevastă-sa, dar, în general, se obişnuise cu ea. Când a murit, s-a simţit foarte singur. Atunci ceruse unui tovarăş de atelier un câine şi-l luase pe acesta când era mic de tot. A trebuit să-l hrănească cu biberonul. Dar cum un câine trăieşte mai puţin decât un om, în cele din urmă ajunseseră amândoi bătrâni. „Avea un caracter urât, mi-a spus Salamano. Din când în când ne luam la harţă. Dar era un câine de treabă, totuşi.” I-am spus că era de rasă şi Salamano a părut mulţumit. „Şi încă, a adăugat el, nu l-ai cunoscut înainte de a se îmbolnăvi.' Ce avea mai frumos era părul.”În fiecare seară şi în fiecare dimineaţă de când câinele căpătase această boală de piele, Salamano îl dădea cu alifie. Dar, după el, adevărata lui boală era bătrâneţea şi bătrâneţea n-are leac.

În acel moment am căscat şi bătrânul m-a anunţat că are de gând să plece. I-am spus că poate să mai stea şi că-mi pare rău de ce se întâmplase cu câinele lui: mi-a mulţumit. Mi-a spus că mama mea ţinea mult la câinele lui. Vorbind despre ea, îi zicea „biata dumitale mamă”. A emis presupunerea că trebuie să fiu foarte nenorocit de când a murit mama şi cum n-am răspuns, mi-a spus atunci, foarte repede şi cu stinghereală, că în cartier lumea mă condamnase că o dusesem pe mama la azil, dar el mă cunoştea şi ştia că o iubeam mult pe mama. Am răspuns, însă nu ştiu de ce, că până acum nu ştiam că lumea mă condamnase din această pricină, dar că azilul de bătrâni îmi păruse un lucru firesc de vreme ce nu aveam destui bani ca s-o întreţin pe mama. „De altfel, am adăugat, de mult nu avea să-mi spună nimic şi se plictisea singură.” „Da, mi-a spus el şi la azil, cel puţin, îţi faci prieteni.” Apoi a cerut voie să plece. Dorea să se culce. Viaţa lui se schimbase acum şi nu prea ştia ce să facă. Pentru prima oară de când îl cunoşteam, cu un gest furişat, mi-a întins mâna şi eu am simţit solzii de pe pielea lui. A zâmbit uşor şi, înainte de a pleca, mi-a spus: „Sper să nu latre în noaptea asta câinii. Întotdeauna mi se pare ca latră al meu.”

VI.

Duminică mi-a venit greu să mă trezesc şi Maria a trebuit să mă strige şi să mă zgâlţâie. N-am mâncat, pentru că voiam să ne scăldăm devreme. Mă simţeam cu totul gol pe dinăuntru şi mă durea puţin capul. Ţigara avea un gust amar. Maria a râs de mine pentru că zicea că am „o mutră ca de înmormântare”. Îşi pusese o rochie de pânză albă şi-şi desfăcuse părul. I-am spus că e frumoasă şi ea a râs de plăcere.

Coborând am bătut la uşa lui Raymond. Ne-a răspuns că vine îndată. În stradă, din cauză că eram prea obosit, dar şi pentru că nu deschisesem obloanele, lumina zilei, de-acum însorită bine, parcă m-a pălmuit. Maria sărea de bucurie şi nu contenea să spună că e o vreme minunată. M-am simţit mai bine şi mi-am dat seama că mi-e foame. I-am spus asta Mariei, care mi-a arătat geanta de muşama în care pusese costumele noastre de baie şi un prosop. Nu aveam ce face decât să aştept şi l-am auzit amândoi pe Raymond încuind uşa. Purta o pereche de pantaloni albaştri şi o cămaşă albă cu mâneci scurte. Dar îşi pusese pe cap o pălărie de pai, ceea ce a făcut-o pe Maria să râdă, iar braţele lui acoperite de păr negru erau foarte albe. Asta m-a cam dezgustat, văzându-l.

Fluiera coborând scara şi părea foarte încântat. Mi-a spus: „Salut, amice” şi i s-a adresat Mariei cu „domnişoară”.

În ajun fusesem amândoi la comisariat şi eu depusesem mărturie că femeia nu „fusese cuviincioasă” cu Raymond.

S-a ales numai c-un avertisment. Afirmaţia mea n-a fost verificată, în faţa uşii am vorbit puţin despre asta cu Raymond, apoi ne-am hotărât să luăm autobuzul. Plaja nu era prea departe, dar altfel am ajunge mai repede. Raymond era de părere că prietenul său ar fi încântat să ne vadă sosind devreme.

Eram gata să plecăm când deodată Raymond mi-a făcut semn să mă uit peste drum. Am văzut un grup de arabi care stăteau sprijiniţi de vitrina tutungeriei. Ne priveau în

tăcere, dar după obiceiul lor, ca şi cum n-am fi fost altceva decât nici mai mult nici mai puţin nişte bolovani sau nişte pomi uscaţi. Raymond mi-a spus că al doilea din stânga era omul lui şi a părut îngrijorat. A adăugat că, totuşi, povestea se încheiase. Maria nu prea înţelegea despre ce e vorba şi m-a întrebat ce se întâmplă. I-am spus că erau nişte arabi care au pică pe Raymond. Ea a vrut să plecăm imediat. Raymond şi-a revenit şi a râs, spunând că trebuie să ne grăbim.

Am mers spre staţia autobuzului care era ceva mai departe şi Raymond m-a anunţat că arabii nu ne urmăreau. Am întors capul. Stăteau în acelaşi loc şi se uitau cu indiferenţă la locul de unde noi tocmai plecasem. Am luat autobuzul. Raymond, care părea că răsuflă uşurat, nu mai contenea să facă glume cu Maria. Am simţit că-i place, dar ea aproape că nu-i răspundea. Din când în când se uita la el râzând.

Am coborât la periferia Algerului. Plaja nu este departe de staţia autobuzului. Dar a trebuit să traversăm un mic platou care se înalţă deasupra mării şi coboară apoi spre piajă. Era acoperit de pietre gălbui şi de tufe albe de aişor, profilate pe albastrul, care devenise încă de la acea oră intens, al cerului. Maria se juca împrăştiind petalele cu geanta ei de muşama pe care o flutura larg. Am mers printre şiruri de vilişoare cu garduri verzi sau albe, unele tupilate cu verandele lor sub tamarisc, altele golaşe, printre pietre. Încă înainte de-a ajunge la marginea platoului, puteai zări marea nemişcată şi mai departe o peninsulă somnolentă şi masivă în apa limpede. Un zgomot uşurel de motor a urcat prin aerul liniştit până la noi. Şi am văzut, foarte departe, un mic vas pescăresc care înainta, imperceptibil, pe marea strălucitoare. Maria a cules câţiva stânjenei de piatră. De pe panta care cobora spre mare, am văzut că lumea începuse să se scalde.

Prietenul lui Raymond locuia într-o vilă micuţă de lemn la capătul plajei. Căsuţa era lipită cu spatele de stânci şi stâlpii

care o susţineau în faţă erau înfipţi în apă. Raymond ne-a prezentat. Prietenul lui se numea Masson. Era un tip înalt, cu statură şi umeri masivi şi avea o femeiuşcă bondoacă şi drăguţă, care vorbea cu accent parizian. Ne-a îndemnat imediat să ne facem comozi şi că avea nişte peşte fript, pe care îl pescuise în dimineaţa aceea. Eu i-am spus ce frumoasă mi se pare casa lui. El mi-a mărturisit că venea să-şi petreacă sâmbăta, duminica şi toate zilele libere. „Nevastă-mea şi cu mine ne înţelegem bine", a adăugat el. Nevastă-sa tocmai râdea cu Maria. Pentru prima oară, poate, m-am gândit cu adevărat că aveam să mă însor.

Masson voia să facă baie, dar nevastă-sa şi Raymond nu voiau să vină şi ei. Am coborât toţi trei şi Maria s-a aruncat imediat în apă! Masson şi cu mine am aşteptat puţin. Vorbea rar şi am observat că avea obiceiul să completeze tot ceea ce afirma cu un „şi as spune chiar mai mult" şi chiar atunci când, în fond, nu adăuga nimic la sensul frazei. Despre Maria mi-a spus: „E grozavă şi aş zice chiar fermecătoare." Pe urmă n-am mai dat nici o atenţie acestui tic, pentru că voiam să gust plăcerea de a sta la soare. Nisipul începea să se încingă sub tălpi. Am mai amânat puţin pofta pe care o aveam de a intra în apă, dar în cele din urmă i-am spus lui Masson: „Intrăm?" Am plonjat. El a intrat în apă treptat şi s-a aruncat numai când n-a mai atins fundul. Înnota bras şi destul de prost, aşa că l-am lăsat, ca să mă duc după Maria. Apa era rece şi eram încântat să înot. Împreună cu Maria, ne-am îndepărtat mult de ţărm, simţindu-ne de acord atât în gesturile cât şi în mulţumirea noastră.

În larg am făcut amândoi pluta şi pe obrazul meu întors către cer soarele usca ultimele pânze de apă care mi se scurgeau în gură. L-am văzut pe Masson ieşind pe plajă, ca să se întindă la soare. De departe părea uriaş. Maria a vrut să înnotăm împreună. Am trecut în spatele ei, ca s-o iau de talie şi ea înainta numai cu ajutorul braţelor în timp ce eu o ajutam dând din picioare. Zgomotul uşor al apei lovit ritmic

ne-a urmărit în clarul dimineţii până ce m-am simţit obosit. Atunci i-am dat drumul Mariei şi m-am întors înnotând normal şi respirând bine. Pe plajă m-am întins pe burtă lângă Masson şi mi-am lăsat obrazul în nisip. I-am spus că „e foarte plăcut” şi el a fost de aceeaşi părere. Puţin după aceea a venit Maria. M-am întors pe faţa ca s-o văd venind. Şiroia toată de apa sărată şi avea părul dat pe spate. S-a întins alături, lipindu-şi soldul de al meu şi căldura trupului ei şi a soarelui m-au făcut să aţipesc.

Maria m-a zgâlţâit şi mi-a spus că Masson se întorsese acasă, trebuia să mâncăm. Eu m-am ridicat imediat pentru că mi-era foame, dar Maria mi-a spus că nu o mai sărutasem de dimineaţă. Aşa era şi totuşi doream s-o sărut. „Hai în apă”, mi-a spus ea. Am alergat ca să ne lăfăim în primele vălurele. Am făcut câteva mişcări de bras şi ea s-a lipit de mine. Am simţit picioarele ei încolăcite de ale mele şi în mine s-a trezit dorinţa.

Când ne-am întors, Masson ne şi striga. Am spus că mi-era tare foame şi el a declarat imediat nevesti-si că-i plac foarte mult. Pâinea era bună, am devorat porţia mea de peşte. După aceea era friptură şi cartofi prăjiţi. Mâncam toţi fără să vorbim. Masson bea des vin şi-mi turna şi mie fără încetare. La cafea aveam capul cam greu şi am fumat foarte mult. Masson, Raymond şi cu mine am făcut planul să petrecem împreună luna august pe plajă, împărţind cheltuielile. Maria ne-a spus deodată: „Ştiţi cât e ceasul? E unsprezece şi jumătate.” Eram cu toţii miraţi, dar Masson a spus că am mâncat prea devreme şi că era normal, pentru că ora de mâncare e ora la care ţi-e foame. Nu ştiu de ce asta a făcut-o pe Maria să râdă. Cred că băuse puţin cam mult. Masson m-a întrebat atunci dacă vreau să mă plimb pe plajă cu el. „Nevastă-mea doarme întotdeauna după masă. Mie nu-mi place asta. Trebuie să umblu. Îi spun mereu că e foarte sănătos. Dar la urma urmei e dreptul ei să facă ce vrea.” Maria a declarat că rămâne s-o ajute pe doamna Masson să spele vasele. Micuţa pariziană a spus că

pentru asta trebuie să fie daţi afară bărbaţii. Am coborât toţi trei.

Soarele cădea aproape vertical pe nisip şi strălucirea lui pe mare îţi lua ochii. Nu mai era nimeni pe plajă. În vilişoarele care mărgineau platoul şi care dominau marea se auzea zgomot de farfurii şi tacâmuri. Abia puteai respira de căldura de piatră pe care o degaja solul. Pentru început, Raymond şi Masson au vorbit despre întâmplări şi oameni pe care eu nu-i cunoşteam. Am înţeles că se cunoşteau de mult şi că într-un timp locuiseră chiar împreună. Ne-am îndreptat spre apă şi am mers de-a lungul mării. Uneori, câte un val mai lung decât celelalte venea să ne scalde pantofii de pânză. Eu nu mă gândeam la nimic pentru că eram pe jumătate adormit de acest soare care îmi dogorea capul gol.

În acel moment, Raymond i-a spus lui Masson ceva ce n-am auzit bine. Dar am zărit în acelaşi timp, la capătul plajei şi foarte departe de noi, doi arabi în salopete care veneau spre noi. M-am uitat la Raymond şi el mi-a spus: „El e”. Am continuat să mergem. Masson a întrebat cum au putut ei să ne urmărească până aici. M-am gândit că trebuie să ne fi văzut luând autobuzul cu o geantă de plajă, dar n-am spus nimic.

Arabii înaintau încet şi erau acum mult mai aproape. Noi nu ne-am încetinit mersul, dar Raymond a spus: „Dacă iese cu bătaie, tu, Masson, îl iei pe al doilea. Eu mă ocup de omul meu. Tu, Meursault, dacă mai vine unul, al tău să fie.”

Eu am spus „da” şi Masson şi-a băgat mâinile în buzunar. Nisipul supraîncălzit îmi părea roşu acum. Înaintam în pas egal spre arabi. Distanţa dintre noi a scăzut treptat. Când am ajuns la câţiva paşi unii de alţi, arabii s-au oprit. Masson şi cu mine am încetinit pasul. Raymond s-a dus drept la omul lui. N-am auzit bine ce i-a spus, dar celălalt a vrut să-l lovească cu capul în pântece. Raymond i-a dat atunci o primă lovitură şi imediat l-a chemat pe Masson. Masson s-a dus la cel care-i fusese indicat şi a lovit de două ori cu toată

puterea. Arabul s-a prăbuşit în apă, cu faţa în jos şi a rămas aşa câteva secunde, bulele de aer spărgându-se la suprafaţă, împrejurul capului său. În acelaşi timp Raymond a lovit şi el şi l-a umplut şi pe celălalt de sânge. Raymond s-a întors spre mine şi mi-a spus: „O să vezi ce-o să încaseze”. Eu i-am strigat: „Atenţie, are un cuţit!” Dar Raymond avea deja braţul rănit şi gura ciopârţită.

Masson a făcut un salt înainte. Dar arabul celălalt se ridicase şi se refugiase îndărătul celui care era înarmat. N-am îndrăznit să ne mişcăm. Ei s-au retras încet, fără a înceta să ne privească şi să ne ţină la respect cu cuţitul. Când au văzut că luaseră destulă distanţă au fugit foarte repede, în timp ce noi rămâneam ţintuiţi sub soare şi în timp ce Raymond îşi ţinea braţul şiroind de sânge.

Masson a spus imediat că este un doctor care-şi petrece duminicile pe platou. Raymond a vrut să se ducă îndată la el. Dar ori de câte ori deschidea gura ca să vorbească, sângele rănii îi gâlgâia în gură. L-am sprijinit şi ne-am întors la vilă cât mai repede cu putinţă. Aici, Raymond a spus că rănile lui sunt superficiale şi că putea să meargă până la doctor. A plecat cu Masson şi eu am rămas să explic femeilor ce se întâmplase. Doamna Masson plângea şi Maria era foarte palidă. Pe mine unul mă plictisea să le explic. În cele din urmă am tăcut şi am fumat privind marea.

Pe la unu şi jumătate, Raymond s-a întors cu Masson. Avea braţul bandajat şi un plasture în colţul gurii. Doctorul îi spusese că nu e nimic grav, dar Raymond părea foarte posomorât. Masson a încercat să-l facă să râdă. Dar el nu scotea o vorbă. Când a spus că se îndreaptă spre plajă, l-am întrebat unde se duce. Mi-a răspuns că voia să ia aer. Masson şi cu mine am spus că-l însoţim. Atunci el s-a înfuriat şi ne-a insultat. Masson a spus că nu trebuie contrazis. Eu l-am urmat totuşi.

Am mers mult pe plajă. Soarele te dobora acum. Se fărâmiţa în bucăţele pe nisip şi pe mare. Am avut impresia

că Raymond ştie unde merge, dar fără îndoială mă înşelam. Tocmai în capătul plajei am ajuns în sfârşit la un izvor care curgea în nisip, în spatele unei stânci mari! Aici i-am găsit pe cei doi arabi ai noştri. Şedeau lungiţi în salopetele lor albastre unsuroase. Păreau perfect liniştiţi şi aproape mulţumiţi. Sosirea noastră n-a schimbat nimic. Cel care-l lovise pe Raymond se uita la el fără să spună nimic. Celălalt sufla într-o trestie şi repeta fără încetare, privindu-ne cu coada ochiului, cele trei note pe care le scotea din instrumentul său.

În tot acest răstimp n-a fost nimic altceva decât soarele şi această tăcere, cu susurul izvorului şi cele trei note. Apoi Raymond a dus mâna la buzunarul de la spate, dar celălalt nu a făcut nici o mişcare şi se uitau mereu unul la altul. Am observat că cel care cânta din fluier avea degetele de la picioare foarte răşchirate. Dar fără să-l piardă din ochi pe adversarul său, Raymond m-a întrebat: „Îl omor?" M-am gândit că dacă spun nu, el se va întărâta singur şi va trage cu siguranţă. I-am spus numai: „Încă nu ţi-a vorbit. Ar fi necinstit să tragi astfel." S-a auzit iar susurul apei şi al fluierului în inima tăcerii şi a căldurii. Apoi Raymond a spus: „Atunci am să-l insult şi când va răspunde, îl omor". Am răspuns: „Aşa. Dar dacă nu scoate cuţitul, nu poţi să tragi." Raymond a început să se enerveze puţin. Celălalt cânta mereu şi amândoi păndeau fiecare gest al lui Raymond. „Nu, i-am spus lui Raymond. Bate-te cu el în parte şi dă-mi mie revolverul. Dacă celălalt intervine sau dacă scoate cuţitul, îl împuşc."

Când Raymond mi-a dat revolverul, soarele a lunecat pe el. Totuşi, am rămas un timp nemişcaţi, ca şi cum totul s-ar fi închis împrejurul nostru. Ne priveam unii pe alţii fără să plecăm ochii şi totul se oprea aici, între mare, nisip şi soare, dubla tăcere, a fluierului şi a apei. M-am gândit atunci că puteam să trag sau să nu trag. Dar deodată arabii, de-a-nda-ratelea, s-au strecurat după stâncă. Raymond şi cu

mine ne-am întors atunci de unde venisem. El părea mai mulţumit şi a vorbit despre autobuzul de întoarcere.

L-am însoţit până la vilă şi, în timp ce el urca scara de lemn, eu am rămas dinaintea primei trepte, cu capul plesnind de soare, descurajat în faţa efortului pe care trebuia să-l fac ca să urc etajul de lemn şi să mai dau ochii cu femeile. Dar căldura era atât de mare, încât îmi era greu să stau aşa, nemişcat, sub ploaia orbitoare care cădea din cer. A rămâne aici sau a pleca era acelaşi lucru. După un timp, m-am întors pe plajă şi am început să merg.

Era aceeaşi explozie roşie. Pe nisip, marea răsufla cu toată respiraţia rapidă şi înăbuşită a valurilor ei mici. Mergeam încet spre stânci şi simţeam cum mi se umflă tâmplele sub razele soarelui.

Toată căldura se proptea în mine şi se împotrivea înaintării mele. Şi, de fiecare dată când simţeam vasta ei răsuflare caldă pe obraz, strângeam din dinţi, strângeam pumnii în buzunarele pantalonilor, mă încordam din tot trupul ca să înving soarele şi toată această beţie opacă pe care o abătea asupra mea. La fiecare sabie de lumină ţâşnită din nisip, dintr-o scoică albită sau dintr-un ciob de sticlă, maxilarele mi se crispau. Am mers multă vreme.

Vedeam de departe pata întunecată a stâncii înconjurată de o aureolă orbitoare de lumină şi spumă de mare. Mă gândeam la izvorul rece dindărătul stâncii. Doream să mai aud murmurul apei lui, să fug de soare, de efort şi de plânsul femeilor, doream să găsesc umbra şi odihna stâncii. Dar când am ajuns mai aproape, am văzut că omul lui Raymond se întorsese.

Era singur. Stătea trântit pe spate, cu mâinile sub cap, cu capul la umbra stâncilor, cu tot corpul la soare. Salopeta îi fumega în aerul fierbinte. Am fost puţin surprins. Pentru mine, era o poveste încheiată şi venisem aici fără nici un gând.

Cum m-a văzut, s-a ridicat într-un cot şi a dus mâna la buzunar. EU, fireşte, am încleştat mâna pe revolverul lui

Raymond din buzunarul hainei. Atunci el s-a lăsat din nou pe spate, dar fără să scoată mâna din buzunar. Eram destul de departe de el, la vreo zece metri, îi zăream privirea uneori, între pleoapele întredeschise. Dar cel mai adesea, imaginea lui dansa în faţa ochilor mei, în aerul încins. Zgomotul valurilor era şi mai leneş şi mai monoton decât la prânz. Era acelaşi soare, aceeaşi lumină pe acelaşi nisip care se prelungea până aici. Trecuseră două ceasuri de când ziua nu mai înainta, două ceasuri de când aruncase ancora într-un ocean de metal în clocot. La orizont a trecut un vaporaş şi mai mult am ghicit pata lui neagră la capătul privirii mele, deoarece nu încetam să mă uit la arab.

M-am gândit că n-aveam decât să fac stânga împrejur şi totul s-ar sfârşi. Dar o plajă întreagă vibrând de soare mă împingea din spate. Am făcut câţiva paşi spre izvor. Arabul nu s-a mişcat. Cu toate astea era încă destul de departe. Poate din pricina umbrelor care-i cădeau pe obraz, părea că râde. Am aşteptat. Arsura soarelui îmi cuprindea obrajii şi am simţit picături de sudoare adunându-se în sprâncene. Era acelaşi soare din ziua în care o înmormântasem pe mama şi, ca atunci, mă durea mai ales fruntea şi toate vinele ei zvâcneau împreună sub piele. Din cauza acestei arsuri pe care n-o mai puteam suporta, am făcut o mişcare înainte. Ştiam că e stupid, că nu voi scăpa de soare deplasându-mă cu un pas. Dar am făcut un pas, un singur pas înainte. Şi, de astă dată, fără să se ridice, arabul a scos cuţitul pe care mi l-a arătat în soare. Lumina a ţâşnit din oţel ca o lamă lungă, strălucitoare, care mă lovea în frunte. În aceeaşi clipă, sudoarea adunată în sprâncene a curs dintr-o dată pe pleoape şi le-a acoperit cu un val călduţ şi gros. Ochii îmi erau orbiţi îndărătul acestei perdele de lacrimi şi sare. Nu mai simţeam decât chimvalele soarelui pe frunte şi, indistinct, păiosul strălucitor ţâşnit din cuţitul aflat în continuare în faţa mea. Această sabie fierbinte îmi ardea genele şi-mi scormonea ochii îndureraţi. Atunci s-a clătinat totul. Marea a exalat o suflare densă şi fierbinte. Mi

s-a părut că cerul se deschide pe toată întinderea lui ca să slobozească o ploaie de foc. Toată fiinţa mi s-a încordat şi mi s-a crispat mâna pe revolver. Trăgaciul a cedat, am atins pântecele lustruit al patului armei şi aici, în zgomotul deopotrivă sec şi asurzitor, a început totul. M-am scuturat de sudoare şi de soare. Am înţeles că sfărâmasem echilibrul zilei, liniştea excepţională a unei plaje pe care fusesem fericit. Atunci, am tras încă patru focuri asupra unui trup inert în care gloanţele pătrundeau fără să se vadă. Şi era ca şi cum aş fi bătut patru bătăi scurte, în poarta nenorocirii.

Partea a doua

I.

Îndată după arestarea mea, mi s-au luat mai multe interogatorii. Dar era vorba de interogatorii de identificare care n-au durat mult. Prima dată, la comisariat, cazul meu părea să nu intereseze pe nimeni. După o săptămână, judecătorul de instrucţie, dimpotrivă, m-a privit cu multă curiozitate. Dar pentru început, m-a întrebat numai numele şi adresa, profesiunea, data şi locul naşterii. Apoi a voit să ştie dacă îmi luasem un avocat. Eu am recunoscut că nu şi l-am întrebat dacă este neapărat necesar să am unul. „De ce?” a spus el. Am răspuns că eu găseam cazul meu foarte simplu. El a zâmbit spunând: „Asta e o părere. Totuşi, aşa e legea. Dacă nu vă luaţi un avocat, noi vom desemna unul din oficiu.” Am găsit foarte comod că justiţia se îngrijeşte de aceste amănunte. I-am spus asta. El m-a aprobat şi a conchis că legea e bine făcută.

La început nu l-am luat în serios. M-a primit într-o cameră cu draperii, avea pe birou o singură lampă care lumina fotoliul pe care mi-a spus să mă aşez în timp ce el rămânea în umbră. Mai citisem o descriere asemănătoare în cărţi şi totul mi s-a părut un joc. După discuţia noastră, dimpotrivă, m-am uitat la el şi am văzut un bărbat cu trăsături fine, cu ochi albaştri înfundaţi, înalt, cu o lungă mustaţă sură şi cu păr bogat, aproape alb. Mi s-a părut foarte cumsecade şi, în totul, simpatic, în ciuda câtorva ticuri nervoase care-i

strâmbau gura. La plecare era cât pe ce să-i strâng mâna, dar mi-am adus aminte la timp că omorâsem un om.

A doua zi, un avocat a venit la mine la închisoare. Era mic şi rotofei, destul de tânăr, cu părul îngrijit pieptănat. Deşi era foarte cald (eu îmi scosesem haina), purta un costum închis, un guler cu vârful întors şi o cravată cu dungi mari, negre şi albe. A pus pe pat servieta pe care o ducea sub braţ, s-a prezentat şi mi-a spus că studiase dosarul meu. Situaţia era delicată dar nu se îndoia de succes, dacă aveam încredere în el. I-am mulţumit şi el mi-a spus: „Să intrăm în miezul problemei".

S-a aşezat pe pat şi mi-a spus că fuseseră luate informaţii asupra vieţii mele particulare. Se aflase că mama murise de curând la azil. Se făcuse atunci o anchetă la Marengo. Cei însărcinaţi cu cercetările fuseseră informaţi că „dădusem dovadă de insensibilitate" în ziua în care fusese înmormântată mama. „Înţelegeţi, mi-a spus avocatul, îmi vine cam greu să vă întreb asta. Dar e foarte important. Şi ar fi un argument foarte serios pentru acuzare dacă n-aş avea ce să răspund." Voia să-l lajut. M-a întrebat dacă fusesem îndurerat în ziua aceea. Această întrebare m-a mirat foarte mult şi mi se părea că mie mi-ar fi venit foarte greu dacă ar fi trebuit să i-o pun cuiva. Am răspuns totuşi că eu cam pierdusem obiceiul de a mă analiza şi că mi-era greu să-l lămuresc. Fără îndoială, ţineam mult la mama, dar asta nu însemna nimic. Toţi oamenii sănătoşi doriseră mai mult sau mai puţin moartea celor pe care îi iubeau. Aici, avocatul mi-a tăiat vorba şi a părut foarte neliniştit. M-a pus să-i promit că nu voi spune asta în instanţă şi nici judecătorului de instrucţie. Totuşi, i-am explicat că eram astfel făcut, nevoile fizice îmi stinghereau adesea sentimentele, în ziua în care am înmormântat-o pe măicuţa eram foarte obosit şi mi-era somn. Aşa că nu mi-am dat seama de ce se întâmplă. Ceea ce puteam să spun cu siguranţă e că aş fi preferat ca mama să nu moară. Dar

avocatul meu nu părea mulţumit. Mi-a spus: „Asta nu-i deajuns”.

S-a gândit. M-a întrebat dacă putea spune că în ziua aceea îmi înfrânsesem sentimentele fireşti. I-am spus: „Nu, pentru că e fals”. S-a uitat la mine într-un fel ciudat, ca şi cum i-aş fi inspirat un soi de dezgust. Mi-a spus aproape cu răutate că în orice caz directorul şi personalul azilului vor fi audiaţi ca martori şi că „asta putea să-mi joace o festă foarte urâtă”. I-am atras atenţia că această poveste nu are nici o legătură cu procesul meu, dar el mi-a spus că se vede cât de colo că n-avusesem până în prezent de-a face cu justiţia.

A plecat având aerul că e supărat. Aş fi vrut să-l reţin, să-i explic că doream să-i câştig simpatia, nu ca să fiu mai bine aparat, ci, dacă pot spune astfel, în mod firesc. Mai ales vedeam că-l pun în încurcătură. Nu mă înţelegea şi era cam supărat pe mine. Doream să-l asigur că sunt la fel ca toată lumea, exact ca toată lumea. Dar toate astea, în fond, nu erau de mare folos şi am renunţat din lene.

Puţin după aceea, m-am dus din nou în faţa judecătorului de instrucţie. Era ora două după-amiază şi de astă dată biroul lui era plin de o lumină abia filtrată de perdeaua de voal. Era foarte cald. Mi-a spus să mă aşez şi foarte politicos mi-a declarat că avocatul meu, „în urma unei întâmplări neprevăzute”, nu putuse veni. Dar eu aveam dreptul să nu răspund la întrebările lui şi să aştept ca avocatul să mă poată asista. Am spus că puteam să răspund şi singur. A apăsat cu degetul pe un buton de pe masă. Un tânăr grefier a venit să se instaleze chiar în spatele meu.

Ne-am aşezat amândoi mai comod în fotolii. Interogatoriul a început. Mi-a spus mai întâi că lumea mă descria ca pe un om tăcut şi închis şi a voit să ştie ce părere am despre asta. Am răspuns: „Pentru că n-am niciodată mare lucru de spus. De aceea tac.” A zâmbit ca şi prima dată, a recunoscut că era cea mai bună explicaţie şi a adăugat: „De altfel n-are nici o importanţă”. A tăcut, m-a privit şi s-a îndreptat destul de brusc ca să-mi spună precipitat: „Pe mine, dumneata mă

interesezi”. Eu nu am înţeles prea bine ce înţelegea prin aceasta şi n-am răspuns nimic. „Sunt în gestul dumitale, a adăugat el, lucruri care-mi scapă. Sunt convins că mă vei ajuta să le înţeleg.” I-am spus că totul era foarte simplu. El m-a poftit cu insistenţă să-i descriu iar ziua aceea. I-am spus din nou ceea ce-i mai povestisem o dată: Raymond, plaja, baia, cearta, iar plaja, izvorul, soarele şi cele cinci focuri de revolver. La fiecare frază el spunea: „Bine, bine”. Când am ajuns la mortul întins pe jos, a aprobat spunând: „Bun”. În ceea ce mă priveşte, obosisem tot repetând astfel aceeaşi poveste şi mi se părea că niciodată nu vorbisem atât de mult.

După o pauză, s-a ridicat în picioare şi mi-a spus că voia să mă ajute, că îl interesam şi că, cu ajutorul lui Dumnezeu, va face ceva pentru mine. Dar mai înainte voia să-mi mai pună câteva întrebări. Fără tranziţie, m-a întrebat dacă o iubeam pe mama. Am spus: „Da, ca toată lumea” şi grefierul care până atunci bătea regulat la maşină trebuie să fi apăsat greşit pe clape, fiindcă s-a încurcat şi a fost silit să se întoarcă. Tot fără vreo logică aparentă, judecătorul m-a întrebat atunci dacă trăsesem cele cinci focuri de revolver unul după altul. Eu m-am gândit puţin şi am precizat că trăsesem mai întâi unul şi, după câteva secunde, celelalte patru focuri. „De ce ai aşteptat între primul şi al doilea foc, a spus el atunci. Am văzut încă o dată plaja roşie şi am simţit pe frunte arsura soarelui. Dar de astă dată n-am răspuns nimic. În tot cursul tăcerii care a urmat, judecătorul a părut să se agite. S-a aşezat, şi-a răvăşit părul, şi-a pus coatele pe birou şi s-a aplecat puţin spre mine cu o expresie ciudată: „De ce, de ce ai tras într-un om căzut?” Nici la asta n-am ştiut ce să-i răspund. Judecătorul şi-a trecut mâinile peste frunte şi a repetat întrebarea cu o voce puţin alterată: „De ce? Trebuie să-mi spui. De ce?” Eu tăceam în continuare.

Deodată s-a ridicat în picioare, s-a îndreptat cu paşi mari spre un colţ al biroului şi a deschis sertarul unui clasor. A

scos din el un crucifix de argint pe care l-a agitat, întorcându-se spre mine. Şi cu o voce complet schimbată, aproape tremurândă, a exclamat: „Oare pe ăsta-l cunoşti?” Am spus: „Da, fireşte”. Atunci el mi-a spus repezit şi cu pasiune în glas că el crede în Dumnezeu, că e convins că nici un om nu e atât de vinovat încât Dumnezeu să nu-l ierte, dar că pentru asta trebuie ca omul, prin căinţa lui, să devină asemenea unui copil, al cărui suflet este curat şi gata să primească totul. Stătea cu tot corpul aplecat peste masă. Scutura crucifixul aproape deasupra mea. La drept vorbind, nu urmărisem atent raţionamentul lui, mai întâi pentru că îmi era cald şi pentru că în cabinetul lui erau muşte mari care mi se aşezau pe obraz şi de asemenea pentru că îmi era frică de el. Recunoşteam în acelaşi timp că era ridicol pentru că, la urma urmelor, eu eram criminalul. El a continuat totuşi. Cam aşa am înţeles, că după părerea lui nu era decât un singur punct nelămurit în mărturisirea mea, faptul că aşteptasem puţin înainte de a trage al doilea foc de revolver. În ce priveşte restul, totuşi era foarte bine, dar acest lucru nu-l putea pricepe.

Eram gata să-i spun că greşea încăpăţânându-se: acest ultim punct nu avea mare importanţă. Dar el mi-a tăiat vorba şi m-a îndemnat pentru ultima oară, ridicându-se în picioare şi întrebându-mă dacă eu cred în Dumnezeu. Am răspuns că nu. S-a aşezat indignat. Mi-a spus că e imposibil, că toţi oamenii cred în Dumnezeu, chiar şi cei care-şi întorc faţa de la el. Asta era convingerea lui şi, dacă ar ajunge vreodată să se îndoiască de asta, viaţa lui n-ar mai avea nici un sens. „Dumneata vrei, a exclamat el, ca viaţa mea să nu aibă sens?” După părerea mea asta nu mă privea pe mine şi i-am spus-o. Dar el întindea crucifixul sub nasul meu şi exclama într-un mod neraţional: „Eu unul sunt creştin. Îi cer iertare pentru greşelile tale, Lui. Cum poţi să crezi că nu a suferit pentru tine?” Am băgat de seamă că mă tutuieşte, dar eram sătul. Căldura devenea din ce în ce mai mare. Ca întotdeauna, când vreau să scap de cineva pe care

abia am chef să-l ascult, am avut aerul că-l aprob. Spre surprinderea mea, a triumfat: „Vezi, vezi, spunea el. Nu-i aşa că şi tu crezi şi că o să-ţi pui nădejdea în El?” Evident, am spus că nu, încă o dată. El s-a prăbuşit din nou în fotoliu.

Părea foarte obosit. A rămas o clipă tăcut în timp ce maşina, care nu încetase să urmărească dialogul, mai prelungea încă ultimele fraze. Pe urmă, m-a privit cu atenţie şi cu oarecare tristeţe. A murmurat: „N-am văzut niciodată un suflet atât de împietrit ca al dumitale. Criminalii care au venit în faţa mea au plâns întotdeauna în faţa acestei imagini a durerii.” Era să-i răspund că tocmai din pricină că erau criminali. Dar m-am gândit că şi eu eram ca ei. Asta era o idee cu care nu puteam să mă obişnuiesc. Judecătorul s-a ridicat atunci în picioare ca şi cum mi-ar fi dat a înţelege că interogatoriul se terminase. M-a întrebat numai, cu acelaşi aer puţin obosit, dacă regretam fapta mea. M-am gândit şi am spus că nu simţeam atât regret veritabil, cât o oarecare plictiseală. Am avut impresia că nu mă înţelege. Dar în ziua aceea lucrurile n-au mers mai departe.

După aceea l-am văzut des pe judecătorul de instrucţie. Dar de fiecare dată mă însoţea avocatul meu. Discuţia urmărea numai să mă facă să precizez unele puncte din declaraţiile precedente. Sau judecătorul discuta acuzaţiile cu avocatul. Dar de fapt ei nu se ocupau niciodată de mine în acele momente. Încetul cu încetul, în orice caz, tonul interogatoriilor s-a schimbat. Părea că judecătorul nu se mai interesează de mine şi că a clasat într-un fel cazul meu. Nu mi-a mai vorbit de Dumnezeu şi nu l-am mai văzut în starea de tulburare a acelei prime zile. Rezultatul a fost că discuţiile noastre au devenit mai cordiale. Câteva întrebări, puţină conversaţie cu avocatul meu şi interogatoriile erau gata. Procesul meu îşi urma cursul, după expresia aceluiaşi judecător. Uneori, de asemenea, când conversaţia era de ordin general, luam şi eu parte. Începeam să mă simt uşurat. Nimeni, în aceste ceasuri, nu era răutăcios cu mine.

Totul era atât de firesc, de bine orânduit şi de sobru jucat încât aveam impresia ridicolă că „fac parte din familie”. Şi, la capătul celor unsprezece luni cât a durat instrucţia, eram aproape mirat, pot să spun, că nu mă bucurasem niciodată de altceva decât de aceste clipe rare în care judecătorul mă ducea până la uşa cabinetului său, bătându-mă pe umăr şi spunându-mi prieteneşte: „Gata pentru astăzi, domnule Antihrist”. Eram atunci din nou dat pe mâna jandarmilor.

II.

Sunt lucruri despre care nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc. Când am intrat la închisoare, după câteva zile am înţeles că n-o să-mi placă să vorbesc despre această perioadă a vieţii mele.

Mai târziu n-am mai dat importantă acestor aprehensiuni, în realitate, nu eram realmente la închisoare în primele zile: aşteptam vag să se întâmple ceva nou. Abia după prima şi singura vizită a Mariei a început totul. Din ziua în care am primit scrisoarea ei (îmi spunea că nu i se va mai da voie să vină pentru că nu era soţia mea), din ziua aceea am simţit că eram acasă în celula mea şi că viaţa mea se oprea aici. În ziua arestării mele, am fost mai întâi închis într-o cameră în care se aflau mai mulţi deţinuţi, cei mai mulţi arabi. Au râs, văzându-mă. Pe urmă m-au întrebat ce făcusem. Am spus că omorâsem un arab şi au amuţit. Dar puţin după aceea s-a făcut seară. Mi-au explicat cum trebuie să-mi aranjez rogojina pe care aveam să mă culc. Făcând sul unul din capete, puteai să-ţi faci din el o pernă. Toată noaptea ploşniţele mi-au umblat pe obraz. După câteva zile am fost izolat într-o celulă în care dormeam pe scândură. Aveam un hârdău pentru nevoi şi un lighean de tablă. Închisoarea era în capătul de sus al oraşului şi printr-o ferestruică puteam să văd marea. Într-o zi, pe când stăteam agăţat de zăbrele, cu faţa întinsă spre lumină, a intrat un gardian şi mi-a spus că am o vizită. M-am gândit ca e Maria. Într-adevăr, ea era.

Ca să ajung la vorbitor, am străbătut un coridor lung, apoi am luat-o pe o scară şi, în sfârşit, pe un alt coridor. Am

intrat într-o sală foarte mare, luminată de un geam enorm. Sala era împărţită în trei părţi de două grilaje mari, care o tăiau în lungime. Între cele două grilaje se afla un spaţiu de opt până la zece metri care despărţea vizitatorii de prizonieri. Am zărit-o pe Maria în faţa mea cu rochia ei în dungi şi cu faţa arsă de soare. De aceeaşi parte cu mine se aflau vreo zece deţinuţi, cei mai mulţi arabi. Maria era înconjurată de femei maure şi se afla între două vizitatoare: o bătrânică cu buzele strânse, îmbrăcată în negru şi o femeie grasă, cu capul gol, care vorbea foarte tare şi gesticula mult. Din cauza distanţei dintre grilaje, vizitatorii şi prizonierii erau nevoiţi să vorbească foarte tare. Când am intrat, zgomotul vocilor care ricoşau, ciocnindu-se de zidurile mari şi despuiate ale sălii, lumina crudă care cădea din cer pe geamuri şi ţâşnea iar în sală mă cam zăpăciră. Celula mea era mai liniştită şi mai întunecoasă. Mi-au trebuit câteva secunde ca să mă obişnuiesc. Totuşi, în cele din urmă am văzut limpede fiecare chip, decupat în lumina puternică. Am observat că un gardian şedea la capătul culoarului între cele două grilaje. Majoritatea prizonierilor arabi ca şi familiile lor se ghemuiseră pe vine unii în faţa altora. Aceştia nu strigau. În ciuda tumultului reuşeau să se înţeleagă vorbind foarte încet. Murmurul lor surd, pornit mai de jos, forma un fel de acompaniament continuu pentru conversaţiile care se încrucişau peste capetele lor. Toate astea le-am observat foarte repede în timp ce mă îndreptam spre Maria. Se lipise de grilaj şi îmi zâmbea din răsputeri. Mi s-a părut foarte frumoasă, dar n-am ştiut să i-o spun.

„Aşadar?” mi-a spus ea foarte tare. – „Aşadar, asta-i!” – „Eşti sănătos, ai tot ce-ţi trebuie?” – „Da, tot.”

Am tăcut amândoi şi Maria zâmbea mereu. Femeia cea grasă urla spre vecinul meu, bărbatul ei, fără îndoială, un tip înalt, blond, cu o privire deschisă. Era urmarea unei conversaţii începute. „Jeanne n-a vrut să-l ia”, striga ea în gura mare. „Da, da”, spunea bărbatul. „I-am spus că o să-l iei tu din nou când ieşi, dar ea n-a vrut să-l ia.”

Maria a strigat şi ea că Raymond îmi transmitea salutări şi eu am spus: „Mulţumesc”. Dar vocea mi-a fost acoperită de vecinul meu care a întrebat „dacă e sănătos”. Nevastă-sa a râs spunând „că era mai sănătos ca niciodată”. Vecinul meu din stânga, un tinerel micuţ cu mâini fine, nu spunea nimic. Am observat că era în fata bătrânicii şi că amândoi se priveau intens. Dar n-am avut timp să-i observ mai mult pentru că Maria mi-a strigat că nu trebuie să-mi pierd speranţa. Am spus: „Da”. În acelaşi timp, o priveam şi simţeam dorinţa să strâng în palmă umărul ei acoperit de rochie. Doream să simt în mână ţesătura suplă şi nu ştiam prea bine ce trebuie să sper în afară de această ţesătură. Dar, probabil că asta voia să spună Maria, pentru că zâmbea întruna. Nu mai vedeam decât strălucirea dinţilor ei şi cutele fine ale ochilor. A strigat din nou: „Ai să ieşi de-aici şi o să ne căsătorim!” Am răspuns: „Crezi?” dar asta mai ales ca să spun ceva. Ea a spus atunci foarte repede şi tot foarte tare că da, că voi fi achitat şi că ne vom scălda iar împreună. Dar cealaltă femeie urla şi ea şi spunea că lăsase un coş la grefă. Enumera tot ce pusese în coş. Trebuia verificat pentru că toate astea costau scump. Celălalt vecin al meu şi maică-sa se uitau mereu unul la altul. Murmurul arabilor continua pe dedesubt. Afară, lumina a părut gata să ia cu asalt geamul.

Nu mă simţeam prea bine şi aş fi vrut să plec. Zgomotul îmi făcea rău. Dar, pe de altă parte, voiam să mă mai bucur puţin de prezenţa Mariei. Nu ştiu cât timp a trecut. Maria mi-a vorbit de munca ei şi zâmbea mereu. Murmurul, strigătele, conversaţiile se încrucişau. Singura insuliţă de tăcere era alături de mine, alcătuită de acest tinerel micuţ şi de această bătrână care se priveau unul pe altul. Încetul cu încetul au fost scoşi afară toţi arabii. Aproape toată lumea a tăcut de îndată ce a ieşit primul. Bătrânica s-a apropiat de zăbrele şi în aceeaşi clipă un paznic a făcut semn fiului ei. El a spus: „La revedere, măicuţă”, şi ea şi-a

trecut braţul printre două bare, ca să fluture încet şi prelung mâna în urma lui.

A plecat în timp ce un bărbat cu pălăria în mână intra şi-i lua locul. A fost adus un deţinut şi şi-au vorbit cu animaţie, dar cu voce scăzută, deoarece în cameră se făcuse iar linişte. Au venit să-l ia pe vecinul meu din dreapta şi nevastă-sa i-a spus fără să coboare tonul, ca şi cum n-ar fi observat că nu mai era necesar să strige: „Ai grijă de tine şi fii atent”. Apoi a venit rândul meu. Maria mi-a făcut semn că mă sărută. Am întors capul înainte de a dispărea pe uşă. Ea şedea nemişcată, cu obrazul lipit de zăbrele, cu acelaşi zâmbet răvăşit şi crispat.

Mi-a scris la puţin timp după această vizită. Şi de atunci au început lucrurile despre care nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc. În orice caz, nimic nu trebuie exagerat şi mie mi-a venit mai uşor decât altora. La începutul detenţiei mele, totuşi cel mai greu de suportat era faptul că aveam gânduri de om liber. De pildă, mi se făcea dor să fiu pe plajă şi să cobor spre mare. Închipuindu-mi zgomotul primelor valuri sub tălpile picioarelor, intrarea corpului în apă şi senzaţia de libertate pe care astfel aş fi aflat-o, simţeam deodată cât de apropiate erau zidurile închisorii mele. Dar asta a durat numai câteva luni. După aceea nu mai aveam decât gânduri de prizonier. Aşteptam plimbarea zilnică pe care o făceam în curte sau vizita avocatului meu. Restul timpului trecea foarte uşor. Atunci mi-a venit adesea în minte că, dacă aş fi fost nevoit să trăiesc în scorbura unui copac uscat fără altă ocupaţie decât să privesc culoarea cerului deasupra capului meu, încetul cu încetul m-aş fi obişnuit. Aş fi aşteptat trecerea stolurilor de păsări călătoare sau ciocnirea norilor aşa cum aşteptam aici cravatele bizare ale avocatului meu şi aşa cum, într-o altă lume, răbdam până sâmbăta ca să strâng în braţe trupul Mariei. Ori, gândindu-mă bine, nu eram într-un pom uscat. Alţii erau mai nenorociţi decât mine. Asta era de altfel o idee de-a mamei şi ea o repeta adesea, că până la urmă te obişnuieşti cu toate.

Ei altminteri, nu mergeam de obicei atât de departe. Primele luni au fost grele. Dar tocmai efortul pe care a trebuit să-l fac mă ajuta să le suport. De pildă, mă chinuia dorinţa de a avea o femeie. Era normal, eram tânăr. Nu mă gândeam niciodată la Maria în special. Dar mă gândeam atât de mult la o femeie, la femei, la toate cele pe care le cunoscusem, la toate împrejurările în care le iubisem, încât celula mea se umplea de toate chipurile şi se popula de dorinţele mele. Într-un sens, asta mă dezechilibra. Dar într-altul, asta făcea să treacă timpul. În cele din urmă câştigasem simpatia gardianului-sef care îl însoţea la ora meselor pe ajutorul de bucătar. El, cel dintâi, mi-a vorbit de femei. Mi-a spus că ăsta era primul lucru de care se plângeau ceilalţi. I-am spus că eram la fel cu ei şi că găseam acest tratament nedrept. „Dar, mi-a spus el, tocmai de asta sunteţi băgaţi la închisoare.” – „Cum, de asta?” – „Păi da, libertatea, asta e. Vi se ia libertatea.” Nu mă gândisem niciodată la aşa ceva. I-am dat dreptate: „E adevărat, i-am spus, altfel care ar fi pedeapsa?” – „Da, văd că dumneata pricepi cum stau lucrurile. Ceilalţi, nu. Dar în cele din urmă se uşurează singuri.” Apoi paznicul a plecat.

Au mai fost de asemenea ţigările. Când am intrat la închisoare, mi s-a luat cureaua, şireturile de la pantofi, cravata şi tot ce aveam în buzunare, în special ţigările. Când am ajuns în celulă, am cerut să mi le dea îndărăt. Dar mi s-a spus că e interzis. Primele zile au fost foarte grele. Poate că asta m-a deprimat cel mai mult. Sugeam aşchii de lemn, pe care le smulgeam din scândura patului. Aveam toată ziua o greaţă continuă. Nu înţelegeam de ce eram lipsit de acest lucru, care nu făcea nici un rău nimănui. Mai târziu am înţeles că şi asta făcea parte din pedeapsă. Dar în acel moment mă şi obişnuisem să nu mai fumez şi această pedeapsă nu mai exista pentru mine.

În afara acestor neplăceri, nu eram prea nenorocit. Toată dificultatea era, încă o dată, cum să-mi omor timpul. Am terminat definitiv cu plictiseala din momentul în care am

învăţat să-mi amintesc. Începeam uneori să mă gândesc la camera mea şi, în închipuire, plecam dintr-un colţ ca să ajung din nou la el, enumerând în minte tot ce se găsea în drumul meu. La început, terminam repede. Dar de fiecare dată când o luam de la început, dura ceva mai mult. Fiindcă îmi aminteam de fiecare mobilă şi, pentru fiecare mobilă, de fiecare obiect care se afla pe ea şi, pentru fiecare obiect, de toate detaliile înseşi şi pentru detaliile înseşi, o incrustaţie, o crăpătură sau o margine ştirbită, de culoarea sau de consistenţa lor. În acelaşi timp, încercam să nu pierd şirul inventarului meu, să fac o enumerare completă. Aşa încât, după câteva săptămâni, puteam să petrec ore întregi numai înşirând ceea ce se găsea în camera mea. Astfel, cu cât mă gândeam mai mult, cu atât lucruri neglijate şi uitate îmi veneau în minte. Am înţeles atunci că un om care n-ar fi trăit decât o singură zi ar putea, fără greutate, să trăiască o sută de ani în închisoare. Ar avea destule amintiri ca să nu se plictisească. Într-un sens, acesta era un avantaj.

Mai era şi somnul. La început, dormeam prost noaptea şi deloc ziua. Cu timpul, nopţile mele au devenit mai bune şi am putut să dorm şi ziua. Pot să spun că, în ultimele luni, dormeam între şaisprezece şi optsprezece ore pe zi. Îmi rămâneau astfel şase ore de omorât cu mesele, nevoile fizice, amintirile şi povestea cehului.

Între mindirul meu şi scândura patului găsisem, într-adevăr, o bucată veche de ziar aproape lipită de pânză, îngălbenită şi subţiată. Povestea unui fapt divers al cărui început lipsea, dar care trebuie să se fi petrecut în Cehoslovacia, un om plecase dintr-un sat ceh ca să facă avere. După douăzeci şi cinci de ani, bogat, se întorsese cu nevasta şi copilul. Maică-sa ţinea un han cu sora lui în satul natal. Ca să le facă o surpriză, el lăsase nevasta şi copilul la un alt han şi se dusese la maică-sa care nu-l recunoscuse când intrase. În glumă, a avut ideea să ia o cameră. Le arătase că are bani. Noaptea, mama şi sora lui îl asasinaseră cu lovituri de ciocan ca să-l jefuiască şi îi

aruncaseră trupul în râu. Dimineaţa nevasta venise, dăduse în vileag identitatea călătorului. Mama se spânzurase. Sora se aruncase în fântână. Cred că am citit această poveste de mii de ori. Pe de o parte era neverosimilă. Pe de alta, era firească. În orice caz, eram de părere că drumeţul o cam meritase şi că nu trebuie niciodată să te prefaci.

Astfel, cu orele de somn, amintirile, lectura faptului meu divers şi alternanţa luminii cu întunericul, timpul a trecut. Citisem ce-i drept undeva că în închisoare în cele din urmă pierzi noţiunea timpului. Dar aceasta nu avea mare înţeles pentru mine. N-am înţeles în ce măsură zilele puteau să fie în acelaşi timp lungi şi scurte. Lungi de trăit, fără îndoială, dar atât de lungite încât în cele din urmă se revărsau unele asupra altora. Îşi pierdeau numele. Cuvintele ieri şi mâine erau singurele care îşi păstrau pentru mine un sens.

Când, într-o zi, paznicul mi-a zis că eram acolo de cinci luni, l-am crezut, dar nu l-am înţeles. Pentru mine, era mereu aceeaşi zi care se desfăşura în celulă şi acelaşi ţel pe care îl urmăream. În ziua aceea, după plecarea paznicului, m-am privit în gamela mea de tablă. Mi s-a părut că figura mea rămânea serioasă chiar când încercam să-i zâmbesc. Am fluturat-o pe dinaintea ochilor. Am zâmbit, dar ea a păstrat aceeaşi expresie severă şi tristă. Ziua se sfârşea şi venea ceasul despre care nu vreau să vorbesc, ceasul fără nume, ceasul în care zgomotele serii urcau de la toate etajele închisorii într-un cortegiu de linişte. M-am apropiat de lucarnă şi în lumina târzie mi-am contemplat încă o dată chipul. Era tot serios şi ce e de mirare, de vreme ce în acel moment eram şi eu la fel? Dar în acelaşi timp şi asta pentru prima oară de luni de zile, am auzit distinct sunetul vocii mele. Am recunoscut-o ca fiind aceea care răsuna de multe zile în urechile mele şi am înţeles că în tot acest timp vorbisem singur. Mi-am adus atunci aminte de ceea ce spunea infirmiera la înmormântarea mamei. Nu, nu există nici o scăpare şi nimeni nu-şi poate închipui ce sunt serile la închisoare.

III.

Pot să spun că în fond vara a luat foarte repede locul primăverii. Ştiam că o dată cu apariţia primelor călduri va interveni ceva nou pentru mine. Procesul meu era programat pentru ultima sesiune a curţii cu juraţi şi această sesiune se termina la sfârşitul lunii iunie. Dezbaterile au început concomitent cu dogoarea soarelui de afară. Avocatul mă asigurase că nu vor dura mai mult de două sau trei zile. „De altfel, adăugase el, curtea îi va da zor pentru că procesul dumitale nu e cel mai important din această sesiune. E un patricid care va fi judecat imediat după asta.”

La ora şapte jumătate dimineaţa, au venit să mă ia şi duba m-a transportat la Palatul de Justiţie. Cei doi jandarmi m-au dus într-o cămăruţă în care era răcoare. Am aşteptat cu toţii aşezaţi lângă o uşă îndărătul căreia se auzeau voci, chemări, zgomote de scaune şi un întreg talmeş-balmeş care mi-a amintit de acele petreceri de cartier când, după concert, se pregăteşte sala pentru dans. Jandarmii mi-au spus că trebuie să aşteptăm Curtea şi unul dintre ei mi-a oferit o ţigară pe care am refuzat-o. El m-a întrebat îndată după aceea „dacă am trac”. Am răspuns că nu. Şi, într-un sens, chiar mă interesa să văd un proces. N-avusesem niciodată ocazia în viaţă: „Da, a spus al doilea jandarm, dar până la sfârşit te oboseşte”.

Puţin după aceea, o scurtă sonerie a răsunat în cameră. Atunci mi-au scos cătuşele. Au deschis uşa şi m-au dus în boxa acuzaţilor. Sala era plină până la refuz. Deşi storurile erau lăsate, soarele se infiltra pe alocuri şi aerul era chiar de pe acum înăbuşitor. Lăsaseră geamurile închise. În acel moment am văzut un şir de chipuri în faţa mea. Toate mă priveau: am înţeles că erau juraţii. Dar nu pot să spun ce îi deosebea pe unii de alţii. O singură impresie mă stăpânea: mă aflam în faţa unei banchete de tramvai şi toţi aceşti călători anonimi îl spionau pe noul venit ca să descopere aspectele lui ridicole. Ştiu bine că era o idee stupidă de vreme ce nu ridicolul îl căutau ei aici, ci crima. Totuşi

deosebirea nu e mare şi, oricum, aceasta-i ideea care mi-a venit.

Eram cam zăpăcit de toată lumea asta adunată în această sală închisă. M-am uitat la tribunal, dar n-am deosebit nici un chip. Cred într-adevăr că la început nu-mi dădusem seama că toată această lume se înghesuia ca să mă vadă. De obicei, oamenii nu se ocupau de persoana mea. Mi-a trebuit un efort ca să înţeleg că eu eram cauza întregii agitaţii. I-am spus jandarmului: „Ce de lume!” El mi-a răspuns că era din pricina ziarelor şi mi-a arătat un grup care se afla la masă, sub banca juraţilor. Mi-a spus: „Uite-le”. Am întrebat: „Pe cine?” şi el a repetat: „Ziarele.” Îl cunoştea pe un ziarist care tocmai în acest moment l-a zărit şi s-a îndreptat spre noi. Era un om în vârstă, simpatic, cu obrazul uşor crispat. I-a strâns mâna jandarmului cu multă căldură. Am băgat de seamă în acel moment că toată lumea se întâlnea, se interpela, făcea conversaţie, ca într-un club în care eşti încântat să te regăseşti cu oamenii din acelaşi cerc. Mi-am explicat totodată şi ciudata impresie pe care o aveam că sunt de prisos, aproape un intrus. Totuşi, ziaristul mi s-a adresat zâmbind. Mi-a spus că speră să meargă totul bine pentru mine. I-am mulţumit şi el a adăugat: „Ştiţi, am dat oarecare proporţii cazului dumneavoastră. Vara e un sezon mort pentru ziare. Şi numai povestea dumneavoastră şi a patricidului prezintă oarecare interes.” Mi-a arătat pe urmă, în grupul de care tocmai se dezlipise, un omuleţ care semăna cu o nevăstuică îndopată, cu ochelari mari în ramă neagră. Mi-a spus că era trimisul special al unui ziar din Paris: „N-a venit pentru dumneavoastră, de altfel. Dar cum e însărcinat să urmărească procesul patricidului, i s-a cerut să transmită şi cazul dumneavoastră cu acelaşi prilej.” Şi de astă dată era cât pe ce să-i mulţumesc. Dar m-am gândit că ar fi ridicol. A fluturat amical mâna spre mine şi a plecat. Am mai aşteptat câteva minute.

Avocatul meu a sosit, în robă, înconjurat de mulţi alţi confraţi. S-a dus la ziarişti, le-a dat mâna. Ei au glumit, au

râs şi părea că se simt foarte bine, până în momentul când soneria a răsunat la masa juraţilor. Toată lumea şi-a reluat locul. Avocatul a venit la mine, mi-a strâns mâna şi m-a sfătuit să răspund scurt la întrebările care mi se vor pune, să nu iau iniţiative şi să las în seama lui restul.

În stânga, am auzit zgomotul unui scaun tras îndărăt şi am văzut un om înalt, slab, îmbrăcat în roşu, purtând lor-nion, care se aşeza aranjându-şi cu grijă roba. Era procurorul. Un aprod a anunţat Curtea. În aceeaşi clipă, două ventilatoare mari au început să uruie. Trei judecători, doi în negru, al treilea în roşu, au intrat purtând dosare şi s-au îndreptat repede spre tribuna care domina sala. Omul în robă roşie s-a aşezat în fotoliul din mijloc, şi-a pus în faţa lui pe masă toca, şi-a şters capul mic şi chel cu batista şi a declarat deschisă şedinţa.

Ziariştii ţineau stilourile pregătite. Aveau toţi acelaşi aer indiferent şi cam zeflemitor. Totuşi, unul dintre ei, mult mai tânăr, într-o haină de flanelă cenuşie, cu cravată albastră, lăsase stiloul în faţa lui pe masă şi se uita la mine. Pe chipul lui puţin asimetric nu distingeam decât doi ochi de culoare deschisă, care mă examinau atent, fără să exprime ceva care să poată fi definit. Şi am avut impresia ciudată că sunt privit de mine însumi. Poate din pricina asta şi, de asemenea, poate din pricină că nu cunoşteam obiceiurile locului, nu am înţeles prea bine tot ce s-a întâmplat după aceea, tragerea la sorţi a juraţilor, întrebările puse de preşedinte avocatului, procurorului şi juriului (de fiecare dată, toate capetele juraţilor se întorceau în acelaşi timp spre curte), o lectură rapidă a actului de acuzare în care recunoşteam nume de locuri şi de persoane şi din nou întrebări puse avocatului meu.

Dar preşedintele a spus că avea să procedeze la apelul martorilor. Aprodul a citit o listă de nume care mi-au atras atenţia. Din mijlocul acestui public, până atunci inform, am văzut ridicându-se unul câte unul, ca să dispară apoi pe o uşă laterală, directorul şi portarul azilului, bătrânul Thomas

Pérez, Raymond, Masson, Salamano, Maria. Aceasta mi-a făcut un mic semn nelipsit de îngrijorare. Încă mă mai miram că nu-i văzusem mai dinainte când, la apelul numelui său, ultimul, Céleste, s-a ridicat. Am recunoscut-o lângă el pe femeiuşcă de la restaurant cu jacheta şi cu aerul ei precis şi hotărât. Se uita la mine cu mare atenţie. Dar n-am avut timp să mă gândesc, pentru că preşedintele a luat cuvântul. A spus că adevăratele dezbateri aveau să înceapă şi că socoteşte inutil să recomande publicului să fie calm. După cât spunea, el era aici ca să conducă fără părtinire dezbaterile unui caz pe care voia să-l cântărească în mod obiectiv. Sentinţa dată de juriu va fi luată într-un spirit de dreptate şi, în orice caz, va ordona evacuarea sălii la cel mai mic incident.

Căldura creştea şi vedeam lumea în sală făcându-şi vânt cu ziare. Asta producea un foşnet continuu de hârtie şifonată. Preşedintele a făcut un semn şi aprodul a adus trei evantaie de pai împletit pe care cei trei judecători le-au pus imediat în mişcare.

Interogatoriul meu a început de îndată. Preşedintele m-a chestionat calm şi chiar, mi s-a părut, cu o nuanţă de cordialitate. M-a pus iar să-mi declin identitatea şi, deşi asta mă irita, m-am gândit că în fond era destul de firesc, pentru că ar fi foarte grav să fie judecat un om în locul altuia. Apoi, preşedintele a reluat povestea celor făptuite de mine, adresându-mi-se după fiecare frază cu întrebarea: „Aşa e, nu-i aşa?” De fiecare dată am răspuns: „Da, domnule preşedinte”, aşa cum mă învăţase avocatul meu. Asta a durat mult, pentru că expunerea preşedintelui era foarte amănunţită. În tot acest răstimp, ziariştii scriau. Simţeam asupră-mi privirea celui mai tânăr dintre ei şi a femeiuştii automat. Bancheta de tramvai se întorsese în întregime spre preşedinte. Acesta a tuşit, a frunzărit dosarul şi s-a întors spre mine, făcându-şi vânt cu evantaiul.

Mi-a spus că trebuia să atingă acum unele probleme aparent fără legătură cu procesul, dar care poate îl priveau

de foarte aproape. Am înţeles că iar o să vorbească de mama şi în acelaşi timp am simţit ce tare mă plictisea acest lucru. M-a întrebat de ce o dusesem pe mama la azil. Am răspuns că n-aveam bani ca s-o întreţin şi s-o îngrijesc. El m-a întrebat dacă suferisem din această cauză şi eu am răspuns că nici mama nici eu nu mai aşteptam nimic unul de la altul, nici de la altcineva de altfel şi că ne obişnuisem amândoi cu viaţa noastră nouă. Preşedintele a spus atunci că nu voia să insiste asupra acestui punct şi l-a întrebat pe procuror dacă nu avea să-mi pună vreo altă întrebare.

Acesta şedea cu spatele pe jumătate întors la mine şi, fără să mă privească, a declarat că ar dori, cu permisiunea preşedintelui, să ştie dacă mă întorsesem singur la izvor cu intenţia de a-l ucide pe arab. „Nu”, am spus. „Atunci de ce era înarmat şi de ce să se întoarcă tocmai în acel loc?” Am spus că era o întâmplare. Şi procurorul a precizat cu o nuanţă ameninţătoare: „Atât, deocamdată”. Totul după aceea a fost cam tulbure, cel puţin pentru mine. Dar după câteva conciliabule, preşedintele a declarat că şedinţa se ridică şi se reia după-masă pentru audierea martorilor.

N-am avut timp să mă gândesc. Am fost scos, urcat în dubă şi dus la închisoare, unde am mâncat. După foarte puţin timp, atâta cât să-mi dau seama că sunt obosit, au venit iar să mă ia; totul a început din nou şi m-am aflat în aceeaşi sală, în faţa aceloraşi chipuri. Numai căldura era mult mai mare şi, ca prin minune, fiecare jurat, procurorul, avocatul meu şi câţiva ziarişti erau şi ei înarmaţi cu evantaie de pai. Tânărul ziarist şi femeiuşca erau şi ei acolo. Dar ei nu-şi făceau vânt şi se uitau iar la mine tot fără un cuvânt.

Mi-am şters sudoarea care-mi acoperea faţa şi am devenit întrucâtva conştient de locul în care mă aflam şi de mine însumi abia când am auzit că e chemat directorul azilului. A fost întrebat dacă mama se plângea de mine şi el a spus că da, dar că asta era într-un fel mania pensionarilor lui, să se plângă de rudele lor. Preşedintele i-a cerut să precizeze dacă ea îmi reproşa că o trimisesem la azil şi directorul a

spus iar: „Da”. Dar de astă dată n-a mai adăugat nimic. La altă întrebare, a răspuns că fusese surprins de calmul meu în ziua înmormântării. A fost întrebat ce înţelege prin calm. Directorul s-a uitat atunci la boturile pantofilor lui şi a spus că nu voisem s-o văd pe mama, nu plânsesem deloc şi plecasem îndată după înmormântare, fără să mă reculeg la mormântul ei. Încă un lucru îl surprinsese: un dricar îi spusese că nu ştiam ce vârstă are mama. A fost un moment de tăcere şi preşedintele l-a întrebat dacă era sigur că despre mine vorbise. Cum directorul nu înţelegea întrebarea, i-a spus: „Aşa e legea”. Apoi preşedintele l-a întrebat pe avocatul general dacă n-are de pus întrebări martorului şi procurorul a exclamat: „O, nu, e destul”, cu o asemenea izbucnire şi cu o asemenea privire triumfătoare în direcţia mea încât, pentru prima oară de ani de zile, am simţit nevoia stupidă să plâng pentru că mi-am dat seama cât de mult mă urau toţi aceşti oameni.

După ce a întrebat juriul şi pe avocatul meu dacă aveau întrebări de pus, preşedintele l-a ascultat pe portar. Şi cu el, ca şi cu ceilalţi, s-a repetat acelaşi ceremonial. Sosind, portarul s-a uitat la mine şi şi-a ferit privirea. A răspuns la întrebările care i se puneau. A spus că nu voisem s-o văd pe mama, că fumasem, că dormisem şi că băusem cafea cu lapte. Am simţit atunci ceva care revolta toată sala şi, pentru prima oară, am înţeles că sunt vinovat. Portarul a fost pus să repete povestea cafelei cu lapte şi aceea a ţigării. Procurorul general m-a privit cu o sclipire ironică în ochi. În acel moment, avocatul meu l-a întrebat pe portar dacă el nu fumase împreună cu mine. Dar procurorul s-a ridicat cu violenţă împotriva acestei întrebări: „Cine e criminalul aici şi ce metodă-i asta de a jigni martorii acuzării pentru a minimaliza mărturiile, care nu rămân mai puţin zdrobitoare!” Cu toate astea, preşedintele i-a cerut portarului să răspundă la întrebare. Bătrânul a răspuns stingherit: „Ştiu bine că am greşit. Dar n-am îndrăznit să refuz ţigara pe care domnul mi-a oferit-o.” În ultimă

instanţă, am fost întrebat dacă n-aveam nimic de adăugat. „Nimic, am răspuns, decât că martorul are dreptate. E adevărat că i-am oferit o ţigară.” Portarul s-a uitat atunci la mine cam mirat şi cu un fel de recunoştinţă. A ezitat, apoi a spus că el îmi oferise cafeaua cu lapte. Avocatul meu a triumfat zgomotos şi a declarat că juraţii vor aprecia. Dar procurorul a tunat deasupra capetelor noastre şi a spus: „Da, domnii juraţi vor aprecia. Şi vor conclude că un străin putea să-i ofere o cafea, dar că un fiu trebuia s-o refuze în faţa corpului neînsufleţit al celei care-l adusese pe lume.” Portarul s-a întors la locul lui.

Când a venit rândul lui Thomas Pérez, un aprod a trebuit să-l sprijine până la bară. Pérez a spus că el a cunoscut-o bine pe mama şi că pe mine nu mă văzuse decât o singură dată, în ziua înmormântării. A fost întrebat ce făcusem în ziua aceea şi a răspuns: „Ştiţi, eu însumi eram prea îndurerat. Atunci n-am văzut nimic. Durerea mă împiedica să văd. Pentru că era pentru mine o foarte mare durere. Şi chiar am leşinat. Atunci, n-am putut să-l văd pe domnul.” Procurorul general l-a întrebat dacă, cel puţin, mă văzuse plângând. Pérez a spus că nu. Procurorul a spus atunci la rândul lui: „Domnii juraţi vor aprecia.” Dar avocatul meu s-a supărat. El l-a întrebat pe Pérez, pe un ton care mi s-a părut exagerat, „dacă văzuse că nu plâng”. Pérez a spus: „Nu”. Publicul a râs. Şi avocatul meu, suflecându-şi o mânecă a spus pe un ton peremptoriu: „Iată imaginea însăşi a acestui proces. Totul e adevărat şi nimic nu e adevărat „. Procurorul era încruntat şi împungea cu un creion titlurile dosarelor lui.

După cinci minute de pauză în timpul cărora avocatul meu mi-a spus că totul mergea cum nu se poate mai bine, a fost audiat Céleste, care era citat de apărare. Apărarea eram eu. Céleste arunca din când în când câte o privire înspre mine şi învârtea în mână o pălărie de pai. Purta costumul nou pe care-l punea ca să meargă cu mine uneori duminica la cursele de cai. Dar cred că nu putuse să-şi pună şi

gulerul, pentru că avea numai un nasture de alamă care-i ţinea încheiată cămaşa. A fost întrebat dacă eram clientul lui şi a spus: „Da, dar eram şi prieteni”; ce credea despre mine şi el a răspuns că sunt un adevărat bărbat; ce înţelege prin aceasta şi el a declarat că toată lumea ştie ce vrea să zică asta; dacă a observat că eram o fire închisă şi el a recunoscut numai că nu vorbeam fără rost. Pocurorul general l-a întrebat dacă-i plăteam regulat masa. Céleste a râs şi a declarat: „Astea erau mici amănunte între noi”. A mai fost întrebat ce crede despre crima mea. El a pus atunci mâinile pe bară şi se vedea că pregătise ceva. A spus: „Eu cred că e o mare nenorocire. O nenorocire, toată lumea ştie ce e asta. Te lasă fără apărare. Ei, bine! Eu cred că e o nenorocire.” Avea de gând să continue, dar preşedintele i-a spus că e destul şi că-i mulţumeşte. Atunci Céleste a rămas puţin descumpănit. Dar a declarat că mai voia să vorbească. I s-a cerut să fie scurt. A repetat iar că e o nenorocire. Şi preşedintele i-a spus: „Da, am înţeles. Dar noi suntem aici tocmai ca să judecăm nenorociri de acest fel. Vă mulţumim.” Ca şi cum ar fi ajuns la capătul ştiinţei şi bunăvoinţei lui, Céleste s-a întors atunci spre mine. Mi s-a părut că ochii îi erau plini de lacrimi şi că buzele îi tremurau. Părea să mă întrebe ce poate să mai facă. Cât despre mine, eu n-am spus nimic, n-am făcut nici un gest, dar pentru prima oară în viaţa mea aş fi vrut să îmbrăţişez un bărbat. Preşedintele l-a poftit să plece de la bară. Céleste s-a dus să se aşeze în pretoriu. Tot restul şedinţei a stat acolo, puţin aplecat înainte, cu coatele pe genunchi, cu panamaua în mâini, ascultând tot ce se spune. A intrat Maria. Îşi pusese pălăria şi era tot frumoasă. Dar mie îmi plăcea mai mult cu părul liber. Din locul unde eram, ghiceam povara uşoară a sânilor ei şi recunoşteam buza de jos întotdeauna puţin umflată. Părea foarte nervoasă. Imediat a fost întrebată de când mă cunoştea. Ea a indicat perioada când lucra la noi. Preşedintele a vrut să ştie care erau relaţiile ei cu mine. Ea a spus că e prietena mea. La

altă întrebare, a răspuns că e adevărat că trebuia să se mărite cu mine. Procurorul care răsfoia un dosar a întrebat-o brusc de când data legătura noastră. Ea a spus data. Procurorul a atras atenţia cu un aer indiferent că i se pare că era a doua zi după moartea mamei. Apoi a spus cu o oarecare ironie că nu ar voi să insiste asupra unei situaţii delicate, că înţelegea scrupulele Mariei, dar (şi aici vocea lui s-a făcut mai aspră) că datoria lui cerea să se ridice deasupra convenienţelor. I-a cerut Mariei să rezume această zi în care o cunoscusem. Maria nu voia să vorbească dar, la insistenţa procurorului, a povestit baia noastră, cinematograful şi întoarcerea la mine acasă. Procurorul general a spus că, în urma declaraţiilor Mariei din timpul instrucţiei, el consultase programele cinematografelor la acea dată. A adăugat că Maria însăşi va spune ce film se dădea atunci. Cu o voce aproape stinsă, într-adevăr, ea a spus că era un film cu Fernandel. O linişte desăvârşită s-a făcut în sală când a terminat. Procurorul s-a ridicat atunci foarte grav şi, cu o voce care mi s-a părut cu adevărat emoţionată, cu degetul îndreptat spre mine, a articulat rar: „Domnilor juraţi, a doua zi după înmormântarea mamei sale, acest om făcea baie în mare, începea o legătură nelegitimă şi se ducea să râdă la un film comic. Nu mai am nimic să vă spun.” S-a aşezat tot într-o tăcere desăvârşită. Dar, deodată, Maria a izbucnit în plâns, a spus că nu era aşa, că era altfel, că o puneau să spună tocmai pe dos decât gândea, că ea mă cunoştea bine şi că nu făcusem nimic rău. Dar aprodul, la un semn al preşedintelui, a luat-o de acolo şi şedinţa a continuat.

După aceea abia l-au mai ascultat pe Masson, care a declarat că sunt un om cinstit „şi că ar spune chiar mai mult, sunt un om cumsecade.” Abia l-au mai ascultat pe Salamano când a amintit că mă purtasem bine cu câinele lui şi, când a răspuns la o întrebare despre mama şi mine, spunând că eu n-aveam nimic să-i spun mamei şi că o dusesem la azil din această pricină. „Trebuie să înţelegem,

spunea Salamano, trebuie să înţelegem.” Dar nimeni nu părea să înţeleagă. A fost scos afară.

Apoi a venit rândul lui Raymond, care era ultimul martor. Raymond mi-a făcut discret semn cu mâna şi a spus imediat că sunt nevinovat. Dar preşedintele a declarat că nu i se cereau aprecieri, ci fapte. L-a invitat să aştepte întrebările înainte de a răspunde. I s-a cerut să precizeze relaţiile lui cu victima. Raymond a profitat de ocazie ca să spună că aceasta din urmă pe el îl ura de când o pălmuise pe soră-sa. Preşedintele l-a întrebat totuşi dacă victima nu avea motive să mă urască. Raymond a spus că prezenţa mea pe plajă se datora unei întâmplări. Procurorul l-a întrebat atunci cum se face că scrisoarea care era la originea dramei fusese scrisă de mine. Raymond a răspuns că era o întâmplare. Procurorul a replicat că întâmplarea avea prea multe păcate pe conştiinţă în această istorie. El a vrut să ştie dacă din întâmplare nu intervenisem când Raymond o pălmuise pe amanta lui, din întâmplare îi servisem de martor la comisariat, dacă tot din întâmplare declaraţiile mele cu ocazia acestei mărturii se dovediseră a fi de pură complezentă. În încheiere, l-a întrebat pe Raymond care sunt mijloacele lui de existenţă şi, cum acesta din urmă răspundea: „Magaziner”, procurorul general a declarat juraţilor că de notorietate martorul exercita profesiunea de peşte. Eu eram complicele şi prietenul lui. Era vorba de o dramă sordidă, de cea mai joasă specie, agravată de faptul că era vorba de un monstru moral. Raymond a vrut să se apere şi avocatul meu a protestat, dar li s-a spus că trebuie să-l lase pe procuror să termine. Acesta a spus: „Nu mai am mare lucru de adăugat. Era prietenul dumneavoastră?” l-a întrebat pe Raymond. „Da, a spus acesta, era amicul meu.” Avocatul general mi-a pus atunci aceeaşi întrebare şi eu m-am uitat la Raymond care nu mi-a ocolit privirea. Am răspuns: „Da”. Procurorul s-a întors atunci spre juriu şi a declarat: „Acelaşi om care a doua zi după moartea mamei sale se deda celui mai ruşinos desfrâu a ucis pentru motive

uşuratice şi pentru a pune capăt unei istorii incalificabile de moravuri”'.

Apoi s-a aşezat. Dar avocatul meu, la capătul răbdării, a exclamat ridicând braţele, aşa încât mânecile căzându-i au descoperit cutele unei cămăşi apretate: „Mă rog, e acuzat că şi-a îngropat mama sau pentru că a ucis un om?” Publicul a râs. Dar procurorul s-a ridicat iar, s-a învăluit în roba lui şi a declarat că trebuia să ai candoarea onorabilului apărător ca să nu simţi că există între aceste două şiruri de fapte o legătură profundă, patetică, esenţială: „Da, a exclamat el cu putere, îl acuz pe acest om de faptul că şi-a înmormântat mama cu un suflet de criminal”. Această declaraţie a părut să producă un efect considerabil asupra publicului! Avocatul meu a dat din umeri şi şi-a şters sudoarea de pe frunte. Dar el însuşi părea tulburat şi am înţeles că lucrurile mergeau prost pentru mine.

Şedinţa a fost suspendată. Ieşind din Palatul de Justiţie ca să mă urc în maşină, am recunoscut o clipă mirosul şi culoarea serii de vară. În întunericul închisorii mele călătoare, am regăsit unul câte unul, ca din adâncul oboselii mele, toate zgomotele cunoscute ale unui oraş pe care-l iubeam şi al unui ceas anume în care mi se întâmpla să mă simt împăcat. Strigătele vânzătorilor de ziare în aerul dezmorţit, ultimele păsări în scuar, strigătele vânzătorilor de sandvişuri, tânguielile tramvaielor la cotiturile povârnite ale oraşului şi acest zvon al cerului înainte ca noaptea să se aplece deasupra portului, toate acestea alcătuiau pentru mine un itinerar de orb, pe care-l ştiam prea bine înainte de a intra la închisoare. Da, acesta era ceasul în care, trecuse foarte mult de-atunci, mă simţeam împăcat. Pe atunci mă aştepta întotdeauna un somn uşor şi fără vise. Şi totuşi, ceva se schimbase de vreme ce, o dată cu aşteptarea zilei de mâine, am aflat, la întoarcere, celula mea. Ca şi cum drumurile cunoscute; desenate pe cerurile de vară puteau tot atât de bine să ducă la închisoare ca şi la somnul nevinovat.

IV.

Chiar şi pe banca acuzării e întotdeauna interesant să auzi vorbindu-se despre tine. În timpul pledoariilor procurorului şi ale avocatului meu, pot să spun că s-a vorbit mult despre mine şi poate mai mult despre mine decât despre crima mea. Erau ele oare atât de diferite, de altfel, aceste pledoarii? Avocatul ridica braţele şi recunoştea vina, dar cu scuze. Procurorul întindea mâinile şi denunţa vina, dar fără scuze. Un lucru totuşi mă cam stingherea, în ciuda preocupărilor mele, eram uneori tentat să intervin şi avocatul îmi spunea atunci: „Taci din gură, e mai bine pentru cauza dumitale". Într-un fel, cauza mea părea să fie tratată în afara mea. Totul se desfăşura fără intervenţia mea. Soarta mea se hotăra fără să mi se ceară părerea. Din când în când, îmi venea să întrerup pe toată lumea şi să spun: „Totuşi, cine e acuzatul? E important să fii acuzatul. Şi eu am ceva de spus!" Dar gândindu-mă bine, n-aveam nimic de spus. De altfel trebuie să recunosc că interesul pe care ţi-l trezeşte faptul de a da de lucru oamenilor nu durează prea mult. De exemplu, pledoaria procurorului m-a obosit foarte repede. Numai anumite fragmente, gesturi sau tirade întregi, dar desprinse din ansamblu, m-au izbit sau mi-au trezit interesul.

Fondul raţionamentului său, dacă am înţeles bine, era că premeditasem crima. Cel puţin, asta a încercat să demonstreze. Cum spunea chiar el: „Voi face proba, domnilor şi o voi face de două ori. În orbitoarea limpezime a faptelor mai întâi şi pe urmă în lumina sumbră pe care mi-o va furniza psihologia acestui suflet criminal." A rezumat faptele începând cu moartea mamei. A reamintit insensibilitatea mea, neştiinţa în care eram în ceea ce priveşte vârsta mamei, baia de a doua zi cu o femeie, cinematograful, Fernandel şi în sfârşit întoarcerea acasă cu Maria. Mi-a trebuit atunci un timp până să înţeleg, pentru că zicea „amanta lui" şi, pentru mine, ea era Maria. Pe urmă a ajuns la povestea cu Raymond. Am găsit că felul lui

de a privi întâmplările nu era lipsit de claritate. Ceea ce spunea era plauzibil. Scrisesem scrisoarea de acord cu Raymond ca s-o atrag pe amanta lui şi să o las pradă unui om de o „moralitate dubioasă”, care a bătut-o. Îi provocasem pe plajă pe adversarii lui Raymond. Acesta fusese rănit. Îi cerusem revolverul. Mă întorsesem singur ca să fac uz de el. Îl omorâsem pe arab, aşa cum plănuisem. Aşteptasem un timp. Şi apoi, „ca să fiu sigur că treaba era bine făcută”, trăsesem încă patru gloanţe, fără grabă, la sigur, oarecum cu chibzuială.

„Asta e, domnilor, a spus procurorul general. Am reconstituit în faţa dumneavoastră şirul evenimentelor care l-au făcut pe acest om să ucidă în plină cunoştinţă de cauză”. Insist asupra acestui lucru, a spus el. Pentru că nu e vorba aici de un asasinat obişnuit, de un gest necugetat pe care l-aţi putea socoti atenuat de împrejurări. Acest om, domnilor, acest om este inteligent. L-au auzit, nu-i aşa? Ştie să răspundă. Cunoaşte valoarea cuvintelor. Şi nu se poate spune că a acţionat fără să-şi dea seama de ceea ce face.

Eu ascultam şi pricepeam că mă socoteau inteligent. Dar nu înţelegeam bine cum calităţile unui om obişnuit puteau deveni acuzaţii zdrobitoare împotriva unui vinovat. Cel puţin, asta a fost ceea ce m-a izbit şi nu l-am mai ascultat pe procuror până în momentul când l-am auzit spunând: „A arătat măcar vreodată că regretă? Niciodată, domnilor. Nici măcar o singură dată în cursul instrucţiei acest om n-a părut tulburat de crima lui abominabilă.” În acel moment s-a întors spre mine şi m-a arătat cu degetul, continuând să mă acuze fără ca în realitate eu să înţeleg bine de ce. Fără îndoială, nu mă puteam împiedica să nu recunosc că are dreptate. Nu regretam prea mult fapta mea. Dar atâta înverşunare mă mira. Aş fi vrut să încerc să-i explic amical, aproape cu afecţiune, că eu nu fusesem niciodată în stare să regret ceva cu adevărat. Eram întotdeauna prins de ceea ce avea să vină, de ziua de azi sau de cea de mâme. Dar, firește, în situaţia în care fusesem pus, nu puteam vorbi

nimănui pe acest ton. N-aveam dreptul să mă arăt afectuos, să am bunăvoinţă. Şi am încercat, în continuare, să mai ascult, pentru că procurorul a început să vorbească de sufletul meu. Zicea că se aplecase asupra lui şi că nu găsise nimic, „domnilor juraţi”. Zicea că într-adevăr eu nu aveam deloc suflet şi nimic omenesc şi că niciunul din principiile morale care ocrotesc inima omului nu-mi era accesibil. „Fără îndoială, adăugă el, noi nu putem să-i reproşăm acest lucru. Nu putem să ne plângem că-i lipseşte ceea ce nu poate dobândi. Dar când este vorba de această curte, virtutea cu desăvârşire negativă a toleranţei trebuie să se preschimbe într-aceea mai puţin uşoară, dar mai nobilă, a dreptăţii. Cu atât mai mult, cu cât lipsa de suflet aşa cum ni se dezvăluie ea la acest om devine o prăpastie în care societatea se poate prăbuşi.” Atunci a vorbit despre atitudinea mea faţă de mama. A repetat ceea ce spusese în timpul dezbaterilor. Dar a vorbit mai mult decât despre crima mea, atât de mult că, în cele din urmă, n-ara mai simţit altceva decât căldura acelei dimineţi. Cel puţin până în momentul în care procurorul general s-a oprit şi, după un moment de tăcere, a reluat cu o voce foarte scăzută şi foarte tulburată: „Tot această Curte, domnilor, va judeca mâine cea mai abominabilă crimă: asasinarea unui tată”. După părerea lui, imaginaţia se dădea bătută în faţa acestei crime atroce. Îndrăznea să spere că justiţia oamenilor o va pedepsi fără şovăire. Dar nu se temea s-o spună, oroarea pe care i-o inspira această crimă pălea aproape în faţa aceleia pe care o resimţea în faţa insensibilităţii mele. Tot după părerea lui, un om care o ucide moralmente pe mama lui se excludea din societatea oamenilor, ca şi acela care ridică o mână ucigaşă asupra celui ce-i dăduse viaţa. În orice caz, primul pregătea fapta celui de-al doilea, le anunţa, într-un fel şi le justifica. „Sunt convins, domnilor, a adăugat el ridicând vocea, că nu veţi socoti opinia mea prea îndrăzneaţă, dacă voi spune că omul care stă pe această bancă e vinovat şi de crima pe care această curte va trebui

s-o judece mâine. Trebuie pedepsit în consecinţă.” Aici procurorul şi-a şters faţa lucind de sudoare. A spus în sfârşit că datoria lui era dureroasă, dar că o va împlini cu fermitate. A declarat că eu n-aveam nimic de-a face cu o societate ale cărei reguli esenţiale le nesocoteam şi că nu puteam să fac apel la această inimă umană, ale cărei reacţii elementare îmi erau necunoscute. „Vă cer capul acestui om, a spus el şi vi-l cer cu inima uşoară. Deoarece, dacă mi s-a mai întâmplat în cursul carierei mele destul de îndelungate să cer pedepse capitale, n-am simţit niciodată atât de mult ca astăzi această îndatorire compensată, răscumpărată, luminată de conştiinţa unui comandament imperios şi sfânt şi de oroarea pe care o simt în faţa unui chip omenesc pe care nu citesc altceva decât monstruozitate.

După ce s-a aşezat procurorul, a urmat un moment destul de lung de tăcere. În ce mă priveşte, eu eram zăpăcit de căldură şi mirare. Preşedintele a tuşit puţin şi pe un ton foarte scăzut m-a întrebat dacă nu aveam ceva de adăugat. M-am ridicat şi cum voiam să vorbesc, am spus, puţin la întâmplare, de altfel, că nu avusesem intenţia să-l ucid pe arab. Preşedintele a răspuns că asta era o afirmaţie, că deocamdată nu prea înţelegea sistemul meu de apărare şi că ar fi fericit, înainte de a-l asculta pe avocatul meu, să mă facă să precizez motivele care inspiraseră fapta mea. Am spus repede, încurcând puţin cuvintele şi dându-mi seama că sunt ridicol, că din pricina soarelui. S-au auzit râsete în sală. Avocatul meu a dat din umeri şi imediat după aceea i s-a dat cuvântul. Dar el a declarat că e târziu, că avea de vorbit câteva ceasuri şi că cere reluarea şedinţei după-amiază. Curtea a fost de acord.

După-amiază, marile ventilatoare răscoleau fără încetare aerul încins al sălii şi micile evantaie multicolore ale juraţilor se agitau toate în acelaşi sens. Pledoaria avocatului meu mi se părea că nu va lua niciodată sfârşit. La un moment dat, totuşi, l-am ascultat pentru că zicea': „E adevărat că eu am ucis”'. Apoi a continuat pe acest ton,

spunând: „Eu” de fiecare dată când vorbea despre mine. Eram foarte mirat M-am aplecat spre unul dintre jandarmi şi l-am întrebat de ce. Mi-a spus să tac şi, după o clipă, a adăugat: „Toţi avocaţii fac la fel”. Eu însă m-am gândit că în felul acesta mă îndepărta şi mai mult de fapta mea, mă reducea la zero şi, într-un anume sens, mi se substituia. Dar cred că eram atunci foarte departe de sala tribunalului. De altfel avocatul meu mi s-a părut ridicol. A pledat foarte repede şi pe urmă a şi vorbit despre sufletul meu. Dar mi s-a părut că avea mult mai puţin talent decât procurorul. „Şi eu, a spus el, m-am aplecat asupra acestui suflet, dar, contrar eminentului reprezentant al ministerului public, am găsit ceva şi pot să spun că am citit în el ca într-o carte deschisă”. Citise că eram un om cinstit, un muncitor conştiincios, neobosit, devotat firmei care-l folosea, iubit de toţi şi plin de compătimire faţă de suferinţele altuia. Pentru el eram un fiu model care-şi întreţinuse mama atât cât putuse. În cele din urmă sperasem că o casă de odihnă i-ar da bătrânei confortul pe care mijloacele mele nu-mi îngăduiau să i-l procur. „Mă mir, domnilor, a adăugat el, că s-a făcut atâta zgomot în jurul acestui azil. Pentru că, în sfârşit, dacă ar trebui să aducem o dovadă în ceea ce priveşte utilitatea şi generozitatea unor asemenea instituţii, ar trebui neapărat să spunem că statul însuşi le subvenţionează.” Numai că el n-a vorbit de înmormântare şi eu am simţit că asta constituie o lipsă în pledoaria lui. Dar din pricina tuturor acestor fraze lungi, a tuturor acestor zile şi a acestor ore interminabile în cursul cărora se vorbise de sufletul meu, am avut impresia că totul devenea o apă incoloră în care simţeam că mă cuprinde ameţeala.

Despre sfârşitul şedinţei, îmi aduc aminte numai că, în timp ce avocatul meu continua să vorbească, a răsunat până la mine, străbătând tot spaţiul sălilor şi pretoriilor, trompeta unui vânzător de îngheţată. M-au năpădit amintirile unei vieţi care nu-mi mai aparţinea, dar în care aflasem cele mai sărace şi mai durabile bucurii: miresme de

vară, cartierul care-mi plăcea, un anumit cer de seară, râsul şi rochiile Mariei. Tot ce făceam de prisos în acest loc mi s-a urcat atunci ca un nod în gât şi n-am mai avut decât o grijă, să se termine o dată şi să mă întorc în celula mea ca să dorm. Abia dacă l-am ascultat pe avocatul meu exclamând, în încheiere, că juraţii n-or să vrea să trimită la moarte un lucrător cinstit, pierdut de o clipă de rătăcire şi cerând circumstanţe atenuante pentru o crimă al cărui veşnic regret îl şi târam după mine ca pe cea mai sigură pedeapsă a mea. Curtea a suspendat şedinţa şi avocatul s-a aşezat sfârşit de oboseală. Dar colegii lui au venit să-i strângă mâna. Am auzit: „Minunat, dragă". Unul dintre ei m-a luat chiar drept martor: „Ce zici?" mi-a spus el. Am aprobat, dar complimentul meu nu era sincer, pentru că eram prea obosit.

Totuşi, afară ziua se apropia de sfârşit şi căldura nu mai era atât de mare. După câteva zgomote care ajungeau până la mine din stradă, ghiceam farmecul serii. Noi eram aici, cu toţii, în aşteptare. Şi ceea ce aşteptam împreună nu mă privea decât pe mine. M-am uitat iar în sală. Totul era ca în prima zi. Am întâlnit privirea ziaristului cu haina cenuşie şi a femeii-automat. Asta m-a făcut să mă gândesc că n-o căutasem cu privirea pe Maria în tot timpul procesului. N-o uitasem, dar eram foarte ocupat. Am văzut-o între Céleste şi Raymond. Ea mi-a făcut discret cu mâna, ca şi cum ar fi spus: „În sfârşit" şi am văzut faţa ei uşor neliniştită care-mi zâmbea. Dar îmi simţeam inima ferecată şi nici n-am putut să răspund zâmbetului ei.

Curtea a intrat din nou. Foarte repede li s-a citit juraţilor o serie de întrebări. Am auzit „vinovat de crimă"… „premeditare"… „circumstanţe atenuante". Juraţii au ieşit şi eu am fost dus în cămăruţa în care mai aşteptasem. Avocatul a venit la mine: era foarte volubil şi mi-a vorbit cu mai multă încredere şi cordialitate ca niciodată. Credea că totul va merge şi că voi scăpa cu câţiva ani de închisoare sau de ocnă. L-am întrebat dacă erau şanse de casare în

cazul unei sentinţe defavorabile. El mi-a spus că nu. Tactica lui fusese să nu depună concluzii scrise, ca să nu indispună juriul. Mi-a explicat că nu se casa o sentinţă ca asta, fără motiv. Asta mi s-a părut evident şi i-am dat dreptate. Privind lucrurile la rece, era cât se poate de firesc. Altminteri, ar fi prea multe hârţoage inutile. „În orice caz, mi-a spus avocatul meu, mai avem şi recursul. Dar sunt convins că sentinţa va fi favorabilă.”

Am aşteptat foarte mult, aproape trei sferturi de oră, cred. După aceea, s-a auzit o sonerie. Avocatul a plecat spunându-mi: „Preşedintele juriului are să citească răspunsurile. Nu te vor duce în sală decât la citirea sentinţei.” S-au auzit uşi trântite. Fugeau oameni pe nişte scări despre care nu ştiam dacă sunt aproape sau departe. Apoi am auzit o voce înăbuşită citind ceva în sală. Când a răsunat iar soneria, când uşa boxei s-a deschis, a urcat spre mine tăcerea sălii, tăcerea şi această ciudată senzaţie pe care am avut-o când am constatat că tânărul ziarist îmi ocoleşte privirea. Nu m-am uitat în partea în care se afla Maria. N-am avut timp pentru că preşedintele mi-a spus repede şi într-o formă ciudată că mi se va tăia capul într-o piaţă publică în numele poporului francez. Mi s-a părut atunci că înţeleg sentimentul pe care-l citeam pe toate chipurile. Sunt convins că era respect. Jandarmii erau foarte blânzi cu mine. Avocatul şi-a pus mâna pe mâna mea. Eu nu mă gândeam la nimic. Dar preşedintele m-a întrebat dacă n-aveam nimic de adăugat. M-am gândit puţin. Am spus: „Nu”. Atunci m-au scos afară.

V.

Pentru a treia oară am refuzat să-l primesc pe preot. N-am să-i spun nimic, n-am chef să vorbesc, o să-l văd şi aşa destul de curând. În acest moment nu mă interesează altceva decât să scap din angrenajul mecanismului, să ştiu dacă inevitabilul poate avea o ieşire. Mi-au dat altă celulă. Din ea, când stau întins, văd cerul şi nimic altceva. Îmi petrec zilele privind pe faţa lui declinul culorilor care

preface ziua în noapte. Lungit, îmi pun mâinile sub cap şi aştept. M-am întrebat poate de zeci de ori dacă există precedente de condamnaţi la moarte care să fi scăpat mecanismului implacabil, să fi dispărut înainte de execuţie, să fi rupt cordoanele poliţiştilor. Îmi reproşam atunci că nu acordasem destulă atenţie poveştilor despre execuţii. Ar trebui să ne interesăm întotdeauna de aceste probleme. Nu se ştie niciodată ce se poate întâmpla. Ca toată lumea, citisem asemenea relatări prin ziare. Dar existau cu siguranţă lucrări de specialitate pe care n-avusesem niciodată curiozitatea să le consult. Acolo, poate, aş fi găsit poveşti cu evadări. Aş fi aflat că, într-un caz cel puţin, roata se oprise, că în această premeditare irezistibilă, întâmplarea şi norocul, o singură dată numai, schimbaseră ceva. O singură dată! Într-un sens, cred că asta mi-ar fi fost deajuns. Inima mea ar fi făcut restul. Ziarele vorbeau adesea de o datorie faţă de societate. Trebuia, după ele, s-o plăteşti. Dar acest lucru nu vorbeşte imaginaţiei. Importanţă avea numai o posibilitate de evadare, un salt în afara ritualului implacabil, o încercare iraţională care să ofere toate şansele speranţei. Fireşte, speranţă însemna să fii doborât la coltul unei străzi, în plină goana şi de un glonţ în zbor. Dar gândindu-mă bine la toate, nimic nu-mi îngăduia acest lux, totul ni-l interzicea, mecanismul mă lua iar în stăpânirea lui.

În ciuda bunăvoinţei pe care o aveam, nu puteam să accept această certitudine insolentă. Pentru că, în sfârşit, era o disproporţie ridicolă între sentinţa care o provocase şi desfăşurarea ei imperturbabilă din clipa în care această sentinţă fusese pronunţată. Faptul că sentinţa fusese citită la orele douăzeci mai degrabă decât la orele şaptesprezece, faptul că ea ar fi putut fi cu totul alta, că ea fusese dată de oameni care schimbă rufele, că fusese dată în numele unei noţiuni atât de imprecise ca poporul francez (sau german sau chinez), mi se părea că toate acestea şterbeau mult seriozitatea unei asemenea hotărâri. Totuşi, eram nevoit să

recunosc că din secunda în care fusese luată, efectele ei deveniseră tot atât de sigure şi de serioase ca prezenţa acestui zid de-a lungul căruia îmi striveam trupul.

Mi-am amintit, în acele momente, de o poveste pe care mama mi-o povestea în legătură cu tata. Eu nu-l cunoscusem. Nu ştiam nimic precis despre acest om decât, poate, ceea ce-mi spunea atunci mama: se dusese să asiste la execuţia unui asasin. Era bolnav numai la gândul de a se duce. O făcuse totuşi şi, la întoarcere, vomitase aproape toată dimineaţa. Tata mă dezgusta puţin pe atunci. Acum înţelegeam, era atât de firesc. Cum de nu observasem că nimic nu era mai important decât o execuţie capitală şi că, pe scurt, era singurul lucru cu adevărat interesant pentru un om! Dacă voi ieşi vreodată din această închisoare, mă voi duce să văd toate execuţiile capitale. Greşeam, cred, gândindu-mă la această posibilitate. Pentru că la gândul de a mă vedea liber într-o zi, în zori, îndărătul unui cordon de poliţişti, de partea cealaltă într-un fel, la gândul de a fi spectatorul care vine să privească şi care va putea vărsa după aceea un val de bucurie otrăvită îmi năpădea inima. Dar nu era înţelept din partea mea. Greşeam lăsându-mă târât astfel de asemenea presupuneri pentru că în clipa următoare îmi era atât de frig, încât mă ghemuiam sub pătură. Îmi clănţăneau dinţii fără să mă pot stăpâni.

Dar, fireşte, nu poţi să fii întotdeauna înţelept. Alteori, de pildă, făceam proiecte de legi. Reformam pedepsele. Observasem că esenţial e să dai o şansă condamnatului. Una singură la mie, atâta ajungea ca să aranjezi o mulţime de lucruri. Astfel mi se părea că s-ar putea găsi o combinaţie chimică a cărei absorbţie să ucidă pacientul (gândeam: pacientul) în nouă cazuri din zece. El ar şti acest lucru, asta era condiţia. Deoarece, gândindu-mă bine, privind lucrurile cu calm, constatam că partea proastă a ghilotinei era că nu-ţi lăsa nici o şansă, absolut niciuna. O dată pentru totdeauna, pe scurt, moartea pacientului fusese hotărâtă. Era o afacere clasată, o combinaţie definitivă, un

acord încheiat şi asupra căruia nu mai era chip să revii. Dacă, prin absurd, lovitura dădea greş, urma s-o luăm de la început. În consecinţă, penibil era faptul că victima trebuia să dorească tocmai buna funcţionare a maşinii. Spun că aceasta era partea proastă. E adevărat, într-un sens. Dar, în alt sens, eram nevoit să recunosc că tot secretul unei bune organizări aici era. Pe scurt, condamnatul era obligat să colaboreze moralmente. Era în interesul său ca totul să decurgă fără nici o complicaţie.

Eram de asemenea nevoit să constat că până atunci avusesem asupra acestor probleme idei care nu erau îndreptăţite. Mult timp am crezut – şi nu ştiu de ce – că pentru a merge la ghilotină trebuie să urci pe eşafod, să urci trepte. Cred că era din pricina Revoluţiei din 1789, vreau să zic din pricina a tot ceea ce mă învăţaseră sau mă făcuseră alţii să văd în aceste probleme. Dar într-o dimineaţă mi-am amintit de o fotografie publicată de ziare cu ocazia unei execuţii care a făcut vâlvă.

În realitate, maşina era aşezată direct pe pământ, în modul cel mai simplu din lume. Era mult mai îngustă decât credeam. Era destul de curios că nu-mi dădusem seama de asta mai dinainte. Maşina aceea din fotografie mă impresionase prin aspectul ei de operă de precizie, bine finisată şi strălucitoare. Îţi faci întotdeauna idei exagerate despre ceea ce nu cunoşti. Eram nevoit să constat că, dimpotrivă, totul era simplu: maşina este la acelaşi nivel cu omul care se îndreaptă spre ea. Ai merge spre ea aşa cum ai merge în întâmpinarea unui om. Şi asta era de asemenea penibil. Urcarea pe eşafod, ascensiunea în plin cer, imaginaţia găsea în acest caz de ce să se agate. Dar aici, mecanismul strivea totul: erai ucis cu discreţie, cu puţină ruşine şi multă precizie.

Mai erau două lucruri la care mă gândeam mereu: zorile şi recursul meu. Mă stăpâneam totuşi şi încercam să nu mă mai gândesc. Mă culcam, priveam cerul, mă străduiam să-mi concentrez atenţia asupra lui. Căpăta culoarea verde,

era seară. Mai făceam un efort ca să mă gândesc la altceva. Îmi ascultam inima. Nu puteam să-mi închipui că zgomotul acesta care mă însoţea de atâta vreme ar fi putut vreodată să înceteze. N-am avut niciodată cu adevărat imaginaţie. Încercam totuşi să-mi închipui o anumită secundă în care bătaia acestei inimi nu se va prelungi în mintea mea. Dar în zadar. Zorile sau recursul meu erau aici. În cele din urmă îmi spuneam că cel mai înţelept ar fi să nu mă mai ostenesc degeaba.

În zori veneau, ştiam. Pe scurt, mi-am petrecut nopţile aşteptând aceste zori. Nu mi-a plăcut niciodată să fiu luat prin surprindere. Când mi se întâmpla ceva, prefer să fiu de Faţă. De aceea, în cele din urmă n-am mai dormit decât puţin ziua şi, de-a lungul nopţilor, am aşteptat răbdător ca lumina să se arate pe sticla cerului. Cel mai greu era ceasul incert în care ştiam că el acţionează de obicei. Miezul nopţii o dată trecut, aşteptam şi pândeam. Niciodată urechea mea nu percepuse atâtea zgomote, nu distinsese sunete atât de neînsemnate. Pot să spun, de altfel, că, într-un anumit fel, am avut noroc în toată această perioadă, de vreme ce n-am auzit niciodată un pas. Mama spunea adesea că nu eşti niciodată pe deplin nenorocit. Îi dădeam dreptate în închisoare, când cerul se colora şi când o zi nouă se strecura în celula mea. Pentru că, tot atât de bine, aş fi putut auzi paşi şi inima mea ar fi putut să plesnească. Chiar dacă cel mai mic foşnet mă făcea să mă reped la uşă, chiar dacă, cu urechea lipită de lemn, aşteptam nebuneşte până ce auzeam propria mea respiraţie, speriat să constat că e răguşită şi asemănătoare unui horcăit de câine, până la sfârşit inima nu plesnea şi eu mai câştigasem douăzeci şi patru de ore.

În timpul zilei, eram ocupat cu recursul. Cred că am profitat cel mai mult de pe urma acestei idei. Îmi calculam efectele şi obţineam din gândurile mele cel mai mare randament. Presupuneam întotdeauna cazul cel mai rău: recursul meu era respins. „Aşadar voi muri.” Mai repede

decât alţii, era evident. Dar toată lumea ştie că viaţa nu merită să fie trăită. În fond, eu nu ignoram faptul că a muri la treizeci de ani sau la şaptezeci de ani nu are importantă deoarece, în mod firesc, în ambele cazuri, alţi bărbaţi şi alte femei vor trăi şi asta timp de mii de ani. Nimic nu era mai limpede, pe scurt. Tot eu muream, fie acum, fie peste douăzeci de ani şi clipa aceea mă stingherea puţin în raţionamentul meu, acest gol teribil pe care-l simţeam în mine la gândul a douăzeci de ani de viaţă care va să vie. Dar n-aveam decât să-l înăbuş, închipuindu-mi ce ar fi gândurile mele peste douăzeci de ani, când va trebui totuşi să ajung acolo. Devreme ce murim, cum şi când n-are importanţă, e evident. Deci (şi greu e să nu pierzi din vedere tot ceea ce acest „deci” reprezenta ca raţionament), deci, trebuia să accept respingerea recursului meu.

Atunci, numai atunci aveam, ca să zic aşa, dreptul, îmi îngăduiam într-un fel, să arborez cea de-a doua ipoteză: eram graţiat. Penibil era că trebuia să-mi stăpânesc acest elan aprig al sângelui şi al trupului care-mi frigea ochii cu o bucurie nebunească. Trebuia să mă străduiesc să înăbuş acest ţipăt, să-l controlez. Trebuia să fiu chiar şi în această ipostază, firesc, ca să fac mai plauzibilă resemnarea mea din prima ipoteză. Ori de câte ori reuşeam, câştigam un ceas de linişte. Asta, totuşi, era de luat în consideraţie.

Într-un asemenea moment am refuzat încă o dată să-l primesc pe preot. Şedeam culcat şi ghiceam apropierea serii de vară după o oarecare paloare a cerului. Tocmai respinseseră recursul meu şi puteam să-mi aud undele sângelui circulând normal prin trup. N-aveam nevoie să văd preotul. Pentru prima oară după multă vreme, m-am gândit la Maria. De mult nu-mi mai scria. În seara aceea m-am gândit şi mi-am spus că poate se plictisise să mai fie iubita unui condamnat la moarte. Asemenea lucruri se întâmplă. Cum aş fi putut să ştiu, când, în afara trupurilor noastre acuma despărţite, nimic nu ne lega şi nu ne amintea unul altuia. Din acest moment de altfel, amintirea Mariei mi-ar fi

fost indiferentă. Moartă, nu m-ar mai fi interesat. Găseam asta firesc, aşa cum înţelegeam foarte bine ca oamenii să mă uite după moartea mea. Nu mai aveau nimic de-a face cu mine. Nici nu puteam măcar să spun că era trist să te gândeşti la asta.

Exact în acest moment a intrat preotul. Când l-am văzut, m-a scuturat un fior. El a băgat de seamă şi mi-a spus să nu mă sperii. I-am spus că el venea de obicei în alt moment. Mi-a răspuns că era o vizită prietenească şi n-avea nimic de-a face cu recursul meu despre care nu ştia nimic. S-a aşezat pe pat şi m-a poftit să mă aşez lângă el. Am refuzat. Găseam totuşi că are o înfăţişare foarte blândă.

A stat un timp jos, cu braţele pe genunchi, cu capul plecat, privindu-şi mâinile. Erau fine şi muşchiuloase, mă făceau să mă gândesc la două fiare agile. Şi le-a frecat încet una de alta. Apoi a rămas aşa, cu capul mereu plecat, atât de multă vreme, încât eu am avut o clipă impresia că-l uitasem.

Dar şi-a ridicat brusc capul şi m-a privit drept în faţă: „De ce, mi-a spus el, refuzi să mă primeşti?” Am răspuns că nu cred în Dumnezeu. A voit să ştie daca sunt sigur de asta şi am spus că nu aveam îndoieli asupra acelui lucru: asta mi se părea o problemă fără importantă. El s-a lăsat atunci pe spate şi s-a sprijinit de perete punându-şi palmele pe coapse. Aproape fără să pară că-mi vorbeşte, mi-a atras atenţia că uneori erai sigur de ceva şi, în realitate, nu erai. Eu nu spuneam nimic. El s-a uitat la mine şi m-a întrebat: „Ce părere ai?” I-am răspuns că e posibil. În orice caz, eu poate nu eram sigur de ceea ce mă interesează cu adevărat, dar ştiam precis ceea ce nu mă interesează. Şi tocmai lucrul despre care-mi vorbea el nu mă interesa.

Şi-a întors privirea de la mine şi, tot fără să-şi schimbe poziţia, m-a întrebat dacă nu vorbeam astfel din prea mare disperare. I-am explicat că nu eram disperat. Mi-era numai frică, asta era firesc. „Dumnezeu te-ar ajuta atunci, a observat el. Toţi cei pe care i-am cunoscut în situaţia dumitale se întorceau spre El”. Eu am convenit că acesta

era dreptul lor. Asta dovedea de asemenea că ei aveau timp. Cât despre mine, eu nu voiam să fiu ajutat şi îmi lipsea tocmai timpul ca să mă interesez de ceea ce nu mă interesa.

Atunci mâinile lui au avut un gest de enervare, dar s-a stăpânit şi şi-a aranjat cutele sutanei. După ce a terminat, mi s-a adresat numindu-mă „prietene”: dacă îmi vorbea astfel nu o făcea din pricină că eram condamnat la moarte; după părerea lui, toţi eram condamnaţi la moarte. Dar l-am întrerupt spunându-i că nu e acelaşi lucru şi că, de altfel, nu putea să fie, în nici un caz, o consolare. Desigur, a recunoscut el. „Dar vei muri mai târziu dacă nu vei muri azi. Aceeaşi problemă se va pune atunci. Cum vei întâmpina această grea încercare?” Am răspuns că o voi întâmpina exact cum o întâmpin acum.

El s-a ridicat în picioare la aceste cuvinte şi m-a privit drept în ochi. Era un joc pe care-l cunoşteam bine. Mă distram aşa adesea cu Emmanuel sau cu Céleste şi, în general, ei coborau întâi ochii. Preotul cunoştea şi el bine acest joc, mi-am dat seama imediat: privirea lui nu şovăia. Şi nici vocea nu i-a şovăit când mi-a spus: „N-ai aşadar nici o speranţă şi trăieşti cu gândul că vei muri cu totul?” „Da”, am răspuns.

Atunci a lăsat capul în jos şi s-a aşezat la loc. Mi-a spus că mă compătimeşte. Socotea asta imposibil de suportat pentru un om. În ce mă priveşte, am simţit numai că începe să mă plictisească. M-am întors la recursul meu şi m-am dus sub lucarnă. Mă sprijineam cu umărul de zid. Fără să-l urmăresc cu atenţie, am auzit că începea iar să-mi pună întrebări. Vorbea cu o voce neliniştită şi insistentă. Am înţeles că era emoţionat şi l-am ascultat mai atent.

Era convins, spunea el, că recursul meu va fi admis, dar purtam povara unui păcat de care trebuia să mă eliberez. După el, justiţia oamenilor era nimic, iar justiţia lui Dumnezeu era totul. I-am atras atenţia că cea dintâi mă condamnase. Mi-a răspuns că, în felul acesta, ea nu-mi spălase păcatul.

I-am spus că nu ştiam ce este păcatul. Mi se spusese numai că eram vinovat. Eram vinovat, plăteam, nu mi se putea cere nimic mai mult. În clipa aceea ei s-a ridicat iar în picioare şi m-am gândit că în această celulă atât de strâmtă, dacă voia să se mişte, n-avea de ales. Trebuia să se aşeze sau să se scoale în picioare.

Ţineam ochii aţintiţi în pământ. A făcut un pas spre mine şi s-a oprit, ca şi cum n-ar fi îndrăznit să se apropie. Privea cerul printre zăbrele. „Te înşeli, fiule, mi-a spus, ţi s-ar putea cere mai mult. Ţi se va cere, poate." – „Şi ce anume?" – „Ţi s-ar putea cere să vezi." – „Să văd, ce?"

Preotul s-a uitat în jurul lui şi a răspuns cu o voce care mi se părea deodată foarte obosită: „Din toate aceste pietre picura durere, o ştiu prea bine. Nu le-am privit niciodată fără tulburare. Dar în fundul sufletului ştiu că cei mai păcătoşi dintre voi au văzut ieşind din întunericul lor un chip dumnezeiesc. Acest chip ţi se cere să-l vezi."

M-am enervat puţin. I-am spus că erau luni de când priveam aceste ziduri. Nu era nimic şi nimeni pe lume pe care să-l cunosc mai bine. Poate, e mult de atunci, am căutat aici un chip. Dar acest chip avea culoarea soarelui şi flacăra dorinţei: era acela al Mariei. Îl căutasem în zadar. Acum se sfârşise. Şi în orice caz, nu văzusem apărând nimic din sudoarea pietrei.

Preotul m-a privit cu un soi de tristeţe. Stăteam acum cu tot spatele sprijinit de zid şi lumina zilei mi se scurgea pe frunte. El a spus câteva cuvinte pe care nu le-am auzit şi m-a întrebat foarte repede dacă îi dau voie să mă îmbrăţişeze. „Nu", am răspuns. El s-a întors şi s-a îndreptat spre peretele peste care şi-a trecut încet mâna: „Iubeşti deci atât de mult acest pământ?" a şoptit. Eu n-am răspuns.

A rămas aşa mult timp, cu spatele la mine. Prezenţa lui mă stingherea şi mă irita. Eram gata să-i spun să plece, să mă lase singur, când a exclamat deodată cu un soi de furie, întorcându-se spre mine: „Nu, nu pot să te cred. Sunt sigur că ţi s-a întâmplat să doreşti o altă viaţă." I-am răspuns că

bineînţeles, dar asta nu avea mai multă importantă ca a dori de pildă să fii bogat, să înoţi foarte repede sau să ai o gură mai frumoasă. Era de acelaşi ordin. Dar el m-a oprit şi voia să ştie cum vedeam eu această viaţă. Atunci am strigat: „O viaţă în care aş putea să-mi amintesc de aceasta de aici” şi pe loc i-am spus că mă săturasem. Ar mai fi vrut să-mi vorbească, dar eu m-am apropiat de el şi am încercat să-i explic pentru ultima oară ca nu-mi mai rămânea decât puţin timp. Nu voiam să-l pierd cu Dumnezeu. A încercat să schimbe subiectul, întrebându-mă de ce-i spuneam „domnule” şi nu „părinte”. Asta m-a enervat şi i-am răspuns că nu era părintele meu: era de partea celorlalţi.

— Nu, fiule, a spus el punându-mi mâna pe umăr. Sunt cu tine. Dar nu poţi să ştii asta pentru că ţi-e sufletul orbit. Mă voi ruga pentru tine.

Atunci, nu ştiu de ce, s-a rupt ceva în mine. Am început să urlu din toate puterile, l-am insultat şi i-am spus să nu se roage. Îl apucasem de gulerul sutanei. Îmi vărsăm asupra lui tot focul inimii în scăpărări amestecate cu bucurie şi furie. Avea o înfăţişare atât de sigură de el, nu-i asa? Totuşi, niciuna din certitudinile lui nu făcea cât un fir de păr din capul unei femei. Nici nu era măcar sigur că e în viaţă de vreme ce trăia ca un mort. Pe când eu parcă aveam mâinile goale. Dar eram sigur de mine, sigur de orice, mai sigur decât el, sigur de viaţa mea şi de moartea ce avea să vie. Da, n-aveam decât atât. Dar cel puţin stăpâneam acest adevăr tot atât cât mă stăpânea şi el pe mine. Avusesem dreptate, mai aveam încă dreptate, aveam întotdeauna dreptate. Trăisem într-un fel şi aş fi putut trăi într-alt fel. Făcusem ceva şi nu făcusem altceva. Nu făcusem un lucru, dar făcusem altul. Ei şi? Era ca şi cum aşteptasem tot timpul această clipă şi aceşti zori în care voi da socoteală. Nimic, nimic nu avea importanţă şi ştiam bine de ce. Şi el ştia de ce. Din străfundul viitorului meu, în tot timpul acestei vieţi absurde pe care o dusesem, un suflu obscur urca spre mine străbătând anii care încă nu veniseră şi

acest suflu egaliza în drumul lui tot ceea ce mi se propunea atunci, în anii nu cu mult mai reali pe care-i trăiam. Ce importanţă avea pentru mine moartea celorlalţi, dragostea de mamă, ce importanţă avea Dumnezeul preotului, vieţile pe care le alegem, destinele pe care le alegem, când un singur destin trebuia să mă aleagă pe mine însumi şi o dată cu mine miliarde de privilegiaţi care, ca şi el, se considerau fraţii mei. Înţelegea el oare? Toată lumea era privilegiată. Nu erau decât privilegiaţi. Ceilalţi, de asemenea, vor fi condamnaţi într-o zi. Şi el va fi condamnat. Ce importanţă avea dacă, acuzat de crimă, era executat pentru că nu plânsese la înmormântarea mamei sale? Câinele lui Salamano tăcea tot atât cât nevastă-sa. Femeiuşca-automat era la fel de vinovată ca şi parizianca pe care Masson o luase de nevastă sau la fel ca Maria, care voia ca eu s-o iau de nevastă. Ce importanţă avea faptul că Raymond era amicul meu, ca şi Céleste, care valora mai mult decât el? Ce importanţă avea faptul că Maria întindea astăzi gura unui alt Meursault? Înţelegea el oare acest condamnat şi că din străfundul viitorului meu… Mă înnecam urlând toate astea. Dar paznicii îmi şi smulseseră preotul din mâini şi mă ameninţau. Totuşi, el i-a liniştit şi m-a privit un timp în tăcere. Avea ochii plini de lacrimi. S-a întors şi a dispărut.

După plecarea lui m-am calmat. Eram epuizat şi m-am trântit pe pat. Cred că am dormit, pentru că m-am trezit cu stelele în faţă. Zgomotele câmpiei urcau până la mine. Miresme de noapte, de pământ şi de sare îmi răcoreau tâmplele. Încântătoarea pace a acestei veri adormite pătrundea în mine ca o maree. În acel moment şi la capătul nopţii, sirenele au început să urle. Ele anunţau plecări spre o lume care acum îmi era de-a pururi indiferentă. Pentru prima oară, după foarte multă vreme, m-am gândit la mama. Mi s-a părut că înţeleg de ce la sfârşitul vieţii îşi luase un „logodnic”, de ce se jucase iar de-a începutul. Acolo, acolo, de asemenea, în jurul acestui azil în care vieţile se sting, seara era un fel de răgaz melancolic. Atât de

aproape de moarte, mama trebuie să se fi simţit eliberată şi pregătită să trăiască iar totul de la început. Nimeni, nimeni n-avea dreptul s-o plângă. Şi eu, la rândul meu, m-am simţit gata să trăiesc iar totul de la început. Ca şi cum această furie m-ar fi izbăvit de tot răul, m-ar fi golit de speranţă, în faţa acestei nopţi încărcate de semne şi de stele, mă deschideam pentru prima oară tandrei indiferenţe a lumii. Simţind-o atât de asemănătoare mie, atât de frăţească în sfârşit, mi-am dat seama că fusesem fericit şi că mai eram. Pentru ca totul să se consume, pentru ca să mă simt mai puţin singur, nu-mi mai rămânea decât să doresc în ziua execuţiei mele mulţi spectatori care să mă întâmpine cu strigăte de ură.

SFÂRŞIT